

КИСТЭЭМЭ ЭН НАМЧЫ ТАПТАЛГЫН...

СОДЕРЖИТ
НЕЦЕНЗУРНУЮ
БРАНЬ

Анатолий Кириллин
Tolicus

18+

ДьолуКуус Анатолий Кириллин
Кистээмэ эн намчы тапталгын

«Автор»

2025

Анатолий Кириллин Д.

Кистээмэ эн намчы тапталгын / Д. Анатолий Кириллин —
«Автор», 2025

Эдэр ааптар кэпсээннэригэр киэнг эйгэ араас арангата: олох-дьаһах,
мүччүргэnnээх сырыы, түбэлтэ көстүүлэрэ уонна таптал сыһыаннара
ойууланар.«Кистээмэ эн намчы тапталгын» сэхэнигэр эдэр дьон куоракка
олорон куһаҕан быһыыга-майгыга эриллэллэрэ, таптал сыһыана, олох иһин
туруулаһыы - барыта биир кэлимсэ детектив буолан сэхэргэнэр.Ааҕааччы
киэн арангатыгар, сааһын сиппит дьонго ананар.

© Анатолий Кириллин Д., 2025

© Автор, 2025

Содержание

Сиппэтэх сүрэх	5
Балаҕаннаах балыксытара	12
Былыргыттан быраһаай	15
Бассаап	29
Гамма	33
Дьол	39
Конец ознакомительного фрагмента.	41

ДьолуКуус Анатолий Кириллин

Кистээмэ эн намчы тапталгын

Сиппэтэх сүрэх

Бүгүн халлаан сылаас. Мап-манан кылбачыйар хаар сарсыардаангы күн уотугар сылаамны сытара астыгын!

Омос көрдөххө, кыырпах алмааһы саккыраппыт кэриэтэ, хаар үрдэ эрэ барыта кустук өнгүнэн оонньуур, дырибиниир. Хайа бэйэлээх киһи бу үтүө кэмнэ таһырдыаттан арабыа суоҕай? Ким кыахтаах уонна көрдөөх, хайыһар кэтэн, хаар кырсын устун тыалы сырса дайыа, ким барбах чараас куппай кэтэн, этин сааһын аһан, ыллыгы батыһа дьаарбайыа.

Андрей бу үтүөнэн саҕаламмыт күнү түннүгүн аттыгар туран көрүстэ. Туохха эрэ олус ымсыырбытты олбуорун кэннигэр көстөр ойууру одуулуур, быһыта, араас санаалар үөрдэн, ол быһыгар хомотон да ааһаллар.

Уол куттубут кофетын ситэри испэккэ одуулаан турбут түннүгүн анныгар ууран кэбистэ, сып-сап таһырдыа ынахтарын ыталыы табыста. Кини эбиэккэ диэри хотонуттан арахпат – бастаан отун бэлэмниир, онтон сүөһүлэрин таһаартыа, кэлин саабын күрдэн, ыраастаан таһыгар таһааран балбаахтыа.

Иллэрээ күн иккис бургунастара ньирэй бэлэхтээтэ, оҕустаммыт. Инньэ гынан хотонго икки ынаҕы уулатар-аһатар. Түбүк үөһэ түбүк.

Мэлдьи да буоларын курдук, ийэтэ үлэтиттэн кэлэн аһылык бэлэмнии сылдыар кэмигэр, уол хотонуттан бүтэн киирдэ. «Сарсыарда аһаан тахсыаххын, нокоо, харыаннаах аһылыгы таах хаалларангың...» – диэн ийэ киһи уолун мөҕөр-этэр. «Бөтөскө бэриллээ, ыт иһитигэр кутан кэбис ээ», – уол хоруйдуу оҕуста. Ийэтэ өссө өһүргэннэ. Буһарбыт аһылыгын сөбүлээбэккэ ыт аһылыгар тэнниир быһыылаах дии санаата. Кыһыырбычча иһитин-хомоһун төлө тутуох курдук. Уол сэрэйдэ эрэри, сарсыарда аппетит суох, аһылык кыайан киирбэт диэн уҕарытан эппэтэ. Хаһан сарсыарда аһабытыгар дылы, мэлдьи хаалбыт аһылыгы тутта ыкка таһааран биэрэр этэ, бүтүн умнан кэбиспит. «Чэ, кыһырар буоллаххына кыһыр ээ...» – диэтэ уонна хоһугар ааһа турда.

Ийэтэ Андрейка диэн сөбүлээн ааттыыр уола быйыл санга сүүрбэтин туолла. Иллэрээ сыл оскуоланы бүтэрээт куоракка баран абитуриеннаабыта, үөрэххэ киирбит сурахтааҕа да, төттөрү куотан кэлбитэ, кимиэхэ да туох буолбутун кэпсээбэт. «Үөрэммэппин» диир, куоракка барыан баҕарбат. Былырын саас ийэтин улахан көрдөһүүтүнэн ЕГЭ диир эксээмэннэрин туттартаабыта да, ыһыах саҕана улууспут түгэҕэр баар дэриэбинэҕэ аймаҕар баран сасыта, куоракка барбатаҕа. Дьэ ити курдук, аҕата этэринии «ситэ улааппатах оҕо» буола сырыттаҕа. Оттон Андрейка өйүн-сүрөҕүн туох сүүйэрин ким да билбэт...

Аҕалара Сэргэй, манхайа быһыытыҕыт уһун, сынгааҕар тийэ умса ыйа сылдыар бытыктаах кырдыаҕас, кырыа-хаар буолан киирэн кэллэ. «Ыччуу-ычча! Тымныта сүрүн», – дии-дии сулбу сыгыннахтанан дыбаанын була оҕуста. Куруук итинник, тэлэбииһэргэ туох эрэ интэриэһинэй буолуохтааҕын курдук, холбоон баран олорор: реклама буоллун, иннин көрбөтөх сериал киинэтэ да буоллун, көрөн олорор, туохха да аахайбат. Кэргэнэ онтон кыһырара чуолкай, эбиитин бүтүн соботох уола өһүргэттэ. Инньэ гынан эбиэт да эбиэт курдук буолбата, үһүөн тус-туспа аһаатылар. «Уу, чэ, отой да аһааман, ытаабат оҕону эмсэхтэниллибэт», – дии-дии ийэ ботугураан ыла-ыла иэдэһин устун сүүрэн түһэр хараҕын уутун сотто олордо.

– Маа! Маама! Мин бүтүн математикаҕа биэс сыана ыллым, – диэн аны кыра кыыстара Айталинка курдары ийэтигэр сүүрэн киирдэ.

– Оо, оџом котоку, маладыас да маладыас! Сыгыннахтана оџус, тоом, тонмутун буолуо, таһырдыа тымныы... – ийэ ойон туран, шарфигын устан биэрдэ, оџотун тула кулахычыйа сырытта.

– Аччыктаабытың буолуо, ийэнг эйиэхэ мип-минньигэс аһылык буһарда, илиигин суунан баран кэлэн аһаа.

Ийэ билигин аҕай мунчаара олорбута суох буолла. Сирэйэ сырдаан, сарсыардаанны күнэ бу тийиэн кэлэн тыкпытын кэриэтэ дьолунан сыдыаайда.

– Маа, маа! Антония Павловна эттэ, кэлэр нэдиэлэҕэ куораттан улахан учууталлар кэлэллэр үһү, биһиги бэрээдэкпитин көрөр үһүлэр. Уонна, маама, истиий маа, уонна үчүгэй бэрээдэктээх оџону уонна «биэскэ», «түөркэ» үөрэнэр оџону каникулга куоракка күүлэйдэтэ илдьэ бараллар үһү. Маа, онно куоракка тыыннаах бөрбөлүүт баар үһү, циркэҕэ, маа истиий, уонна биһигитини ол циркэҕэ илдьэ бараллар үһү. Маа, тыыннаах бөрбөлүүтү көрбүтүң даа?

– Суох, тоом, көрбөтөбүм. Хата, эн көрөн кэлиэнг буоллаҕа, онон үчүгэйдик үөрэн, бэрээдэктээхтик сырыт.

– Бөрбөлүүт ити биһиги далбытыгар турар сылгы курдук, туох да улахан уратыта суох, – диэн аҕата саалаттан санга аллайда.

– Паа, эн бөрбөлүүтү көрбүтүң дуо?

– Көрбүтүм, Москубаҕа бара сылдьан көрбүтүм.

– Паа, онно бөрбөлүүт силлээбитэ? Бөрбөлүүккэ чугас кэллэххэ силлиир ээ...

– Силлээн буоллаҕа. Уп-улаханлык силлиир.

– Паа, Москуба ханна баарый? Амыарыкаҕа да? Дьүөгэм «Маню» паапата Амыарыкаҕа бара сылдыбыт дии, онно син биир хаар түһэр үһү ээ...

– Москуба нуучча сиригэр баар, биһиги столицабыт. Онно да хаар түһэр.

– Оччоџо биһиги ойуурдарбытыгар дьиикэй бөрбөлүүт баар буолуон сөп буо, биһиэхэ эмиэ хаар түһэр буолбат дуо?

– Суох, тоом, бөрбөлүүт сылаас сиргэ олорор, ол сылаас сиргэ кыһыннара син биир сайын курдук сып-сылаас буолар, ити кырдыбыт паапанг тылын истимэ, түөһэйбит, кини бөрбөлүүтү көрбөтөџө, тэлэбииһэргэ көрбүтүң кэпсиир.

Айталинка хап-сабар аһаан барда. Ыйытара-кэпсиирэ сол да бүппэтэ, ардыгар киһи эрэ күлүөбүн курдук кэпсэтэлээн дьонун үөртэ, сүргэлэрин көтөхтө. Кыһырсыбыттара суох буолла, чаанньыктарын хос сылытан үттээх чэй иһэргэ сананнылар. Арай Андрейка эрэ онно кыһаммат, сол да хоһуттан тахсыбат.

– Маа, оттон убаай Андрейка ханна барда?

– Хоһугар баар, утуйан хаалбыт быһыылаах.

– Куоракка бара сылдьан бөрбөлүүт көрбөтөџүттэн хомойбута буолуо.

– Тыый, убайгын инньэ диэн кыһырдаайаххын, эмиэ таһыйа сатыаҕа.

– Убаай тоџо кыһыр да кыһыр буоларый? Маа, эн ачаалатыаххын, ол иһин кыһыраар быһыылаах. Эһиги убаайы ачаалаппаккыт дии, ачаалатың.

– Улахан оџо ачаалаабат. Оскуолаҕа үөрэммэт.

Айталинка бэйэтэ үһүс кылааска үөрэнэр. Кыра эрдэџиттэн элбэх сангалаах оџо. Андрейга холоотоххо олох төттөрүтэ. Чычып-чааптыы чанкынаабыт куолаһа дьиэни биир гына ылан кэбиһэриттэн, убайа Андрей ардыгар мөџөн, ардыгар таһыйан да ылааччы. Ийэлээх аҕа муннун бүөтэ буолан олуһун ачаалаталлар, суос-соџотох күннэрин-ыйдарын курдук көрөллөр, хаһан да мөџө-буойа үөрөппэтэхтэр. Айталинка өссө Андрейтан биир уратыта диэн ырыа ыллыыр идэлээх. Билигин оскуолаҕа ырыа куруһуогар дьарыктанар, улуус киинигэр киирэн ыллаан, бу үс сыл иһигэр добуочча элбэх ситиһиилээх, наџараадалаах. Бүтүн эмиэ эрчиллэ диэн эбиэт кэнниттэн оскуолатыгар ыстанна.

Ийэлэрэ үлэтигэр сылдьан истибитин санаан оџонньоругар: «Болот Сааска сотору Мииринэйдир үһү дии, били убаһаларбыт этин кининэн ытыахха баар этэ, өссө бэйэнг барсан

сыанатын киһилии быһаарсарын буоллар, добуочча барыстаныа этибит, ол киһини киһи улаханлык эрэммэт», – диэтэ уонна кыһын кэнниттэн батыһан табыста.

Кэтириинэлээх Сэргий үс убаһалаахтарын атылыы сатаабыттара ыраатта. Өссө да элбэх сылгылаах, дэриэбинэ биир сэниэлээх ыалыгар киирсэр дьон. Сэргий үөрүн Миисэ диэн киһи Маппый өтөбөр сытан аһатар, көрөр. Ол үөрүттэн сыл аайы үс убаһаны ыла тураллар. Былырын куоракка олорор убайдара атылаһан эргиммитэ, быйыл ол сатаммата. Инньэ гынан бэйэлэрэ атылыыр буоллулар. Болот Сааска диэн ааттыыр киһилэрэ «Камазтаах», саас аайы убаһа, сүөһү этин, отону Мииринэйгэ илдьэн туттарар, дьонтон эмиэ хомуйан илдьэ барааччы. Туттарыллыахтаах эт харчыта ханна барара былааннамыта эмиэ ыраатта. Аҕа киһи Сэргий кытай тыраахтыра ылыан баһарар, ийэ киһи Кэтириинэ кыһыгар «на вырос» сыналаах шуба уонна өссө персональной компьютерга баһарар этэ. «Бириэмэтигэр көрүллүө» диэн этистэллэр да, тыл-тылларыгар киирсибэтэхтэрэ, умнуллан хаалбыта. Билигин ол эт харчыта кэллэбинэ аймалҕаннара эмиэ хат тириэ.

Андрей онно кыһаныаһын кытыннарбаттар да, хаһан эрэ цифровой фотоаппарат диэн эппиттээбэ да, болҕомтоҕо ылбатахтара. Саатар биир күн сынньаталлара баһалаах, синэ биир диэн аҕатыгар эттэ: «Мин бүгүн ойуурга тахса сылдыһам, ыраатарым буолуо, киэһэ сүөһүлэри бэйэн баайталырын дуу?». Тэлэбииһэргэ аралдьыйа олорор аҕата: «Сөп, сөп, ханна да бар», – диэбитин өйдөөбөтө да быһыылаах. Уол үөрбүччэ холус-илис туттан таһырдыа ойон тахсаат хайыһардата турда.

«Ок-сиэ! Көрүүй ол, били мин иилбит көлүөһэм хаамырата ыйанан турар дуо? Ити мас дэлби улааппыт, киһи билбэт дойдута буолбут дии. Оттон соторутаабыта эрэ ойон тахсан иилэр курдук этим, хатын барахсан түргэнник улаатар эбит, бу дыктитин! Оо, ол кэмнэри санатар кэтэх ойуурум барахсан тураахтыыр эбиккин. Манна хаһан эрэ эһэбин кытта арагаайка тыырааһын көрдүү сүүрэккэли сылдыбытым, ити сүөһү ыллыгынан, бука, кыра, мара далаһата сытара буолуо, оо дьэ, итиннэ сатаан уйуммакка охтон түспүттээбим... Билигин Тарын Маарга тийиэхтээхпин, сүөһүлэр уулуур ойбонноругар. Онтон курдары Алыһардааһынан Маппый өтөбөр Миисэбэ тийэ сылдыбыт киһи дуу? Суол, ыллык баара буолуо дуо? Хайдах гыммыт киһи... Төннөрбөр Түгкэни таарыйан туһах иитиэм этэ, оччобуна хараҥарыта дьэбин син булуһукпун. Ээ, дьэ, бэрт, Миисэбэ ыстаннарыахха...».

Уол оҕото, эр бэрдэ туут хайыһарынан сана суолу анһан алааһы курдаран ойуурга астара турда. Кыһынны хаарынан бүрүллүбүт сыһы бастагы сааскы күн уотугар сыламныы сытара, төгүрүччү алмаас хоруонкаларын ыспыт курдук күлүмүрдээн, чөмчүүк тааһын төкүнүппүт кэриэтэ килбэчийэн көстөрө! Уонна туох үчүгэй көстүүнү көрдүөххүнүй, тыйыс тымныылаах Сахабыт сиригэр кэрэтэ бу кылгас түгэннэргэ таптал ийиитин сүрэххэ саған саха киһитин олобун киэргэттэбэ, үлэтин, кыһалҕатын аралдьыттаба. Андрей, санаабытын курдук, Тарын Маар сыһытын курдарылаан, халын сис ойуурунан Алыһардаах диэки хайысхаланна. Сана Дьыл эрэ кэнниттэн от тиэнэ сылдыбыттар быһыылаах, хаар баттаабыт суола сытар. Манан син айаннатарга чэпчэки, уол өссө түргэтээтэ.

Саха киһитэ бириэмэни билиммэт диэн сөпкө этэллэр, уол чаас иһигэр Маппый өтөбүн булбутун өйдөөбөккө да хаалла. «Тоҕо түргэнэй...» – дии-дии хайыһарын устан үүтээн эркинигэр өйөннөрдө, хаарын-кырыатын тэбэнэн үүтээн иһигэр киирдэ.

Хараҥа, барбах күн уота түннүгүнэн сыдыаһан сырдатар хараҥата эбит. Миисэ наара оронугар сытан кинигэ ааһар, киһи кэллэ диэн соһуйбата даһаны. Уол:

– Хайа, туох кэпсээннээххин, Миисэ?

– Ээ, суох, туох кэлиэй, эйиэхэ буоллаба...

– Бөһүөлэктэн кэлиим, ити Алыһардаах унуор Түгкэн диэн сир баара дии, аҥахтардаах, айаан курдук сир. Онно туһах ииппит киһи дии санаатым. Куобах онно баара дуу?

– Атаһыттан баайа сыппыт суох. Орохтоох буоллабына баар ини, сатана. Ырааба бэрт буолбатах дуо, Түгкэн?

- Ол иһин сиэлэр ат уларсаары гыммытым, Чолбону.
- Ыл ээ, бэйэнг атын дии.
- Дьэ, сөп, табахтыы түһэн барыллыа...

Уол олоро түһэн, табах тарта, оһох иннигэр ыһылла сытар хаһыат тоорохойдорун ылан аахтаҥа буолла. Ити олорон Миисэни саныыр ээ, эмиэ биир улахан сангата суох киһи. Ол эрэн холуочуйуо эрэ кэрэх, туох өйгө көтөн түспүтүн сангаран айаҥа хам барааччыта суох.

Миисэ – сахалартан биир мындыр киһи. Кини толкуйугар тэнгэспит, арааһа, суох буолуо. Арай куорат кытытыгынааҕы улуустан кэлбит эрэ буолан, улаханлык сиилии барбатахтара, онно маннык чочуонай дьоннор олоролоро буолуо диэн, бадаҕа, этиһэ барбатахтара буолуо. Ити Миисэ бэйэтин туспа остуоруйата.

Эдэр эрдэҕинэ Андрей эһэтин кытта балык туттарар артыалга үлэлии сылдьыбыттара. Сэрии тулаайаҥа буолан, ыалтан ыалга олорор киһи этэ, эһэтэ ону өйдөөн манна илдэ кэлбитт-ээҕэ. Эһэтэ бэйэтин уолун курдук көрөн үрдүк үөрэххэ үөрэттэрбитэ, «толкуйдаах уол» диэн ол саҕанааҕы салайар аппараат уорганнарыгар киллэрэ сатаабыта. Кэмэ атын этэ, Миисэ биир баартыйа салайан, ыйан-кэрдэн олорорун сөбүлээбэт, партком чилиэттэрэ кэлэн төһө да агытаассыйа ыппыттарын иһин, Миисэ комсомул буолбатаҥа. Ол иһин кыра дьыалаҥа уорбалаан хаайыыга ытан өйүн-санаатын хаайбыттара. Уларыта тутуу саҕана босхолонон син биир бу алааһы булбута. Ол кэnnэ ойохтоно сатаабыта, кинилиин үс сыл олорто эрэ суох, чүөчэтэ арахан атын эр киһиэхэ куоппута. Тоҕо эрэ оҕоломмотохторо, баҕар, ол иһин дьахтар араҕыстаҥа. Паай үллэстии сылларыгар Миисэ туохха да тийһэрэ суох этэ, ол иһин эһэтигэр сыбанан дьизэ үлэһитэ буолбута. Кэлин, эһэтэ олохтон туораабытын кэnnэ тыаҥа тахсан сылгы көрөр, аһылыгын, сэбиргэлин Сэргийэ хааччыла олорто, эбии кыра биэнсийэ дуомнаах да, Миисэ онно кыһаммат, кини аһылыгын үксүн бэйэтэ булунар. Сайынны өттүгэр от охсо сылдьарын көрүү этигит, соботох бэйэтэ биир күnnэ биир кээһиilлэх от сириг охсубуттааҥа. Соботоҕун мунһар, кээһэр. Былырыын алта оту туруорбута, өссө Сэргийэ кэлэн бүтэһик күnnэргэ көмө буолбута. Дьэ дьикти үлэһит уонна мындыр киһи. Сэлиэннэбит кылабаата Миисэни, үрдүк үөрэхтээх киһини, үрдүк соллоох үлэҕэ ынҕыра сатаабыта, биирэ аккаас биердэҕэ. Ити бири этер – дьин саха дьонно харчыга харанарбаттар, баайга харбыаласпаттар.

Уол табахтаан бүттэ, саһыл бэргэһэтин өрө анньынан тахсан истэҕинэ, Миисэ кэnnиттэн: «Кэлэн иһэннин күөл аттыгар турар күрүөттэн сылгыларга отто биэрээр, ол диэки чугас сылдьаллар», – диэтэ. Андрей таһырдыа тахсан атын көлүйдэ уонна барбах дөбөрүnnэтэн бара турда.

Күн уһаан киһэ алтаҥа диэри таһырдыа син биир сырдык, чаһылхай күн кыыма саҕахтан хаарынан сууламмыт мас төбөлөрүн кытарта. Сэргийэ ойоҕо Кэтириинэ дьизэтигэр кэллэ, эмиэ куукунаҥа аһылык астаан барда. Ыт иһитигэр хаалбыт аһылыгы Бөтөскө таһааран биердилэр, моойторугуттан сүөрэн босхо ыттылар. Ыт тоҕо эрэ аһаабакка, босхо барбыт бөрө курдук ойуур диэки ыстанна. Сэргийэ: «Таах ыттым ээ...» – дии-дии ынҕыра сатаата да, төnnүбэтэ.

Бөтөс хайыһар суолун батыһан Маппый өтөҕүн була оҕуста, хаһаайынын сытын сүтэрэн дуу, «син биир манна кэлиэхтээх» диэбитти дуу, аан аттыгар маньы, кэтэһэ сытта. Уол өр буолбата, манхайар хонуу түгэҕэр кытарар кыһыл бэргэһэтэ ойуур быһыттан тахсан көстөр буолла. Тийэnn кэллэ: «Хайа-а! Бөтөс хаһан кэлэ оҕустун? Оо, дьэ, акаарылар босхо ыта охсубуттара баар ээ, кэл, Бөтөс, чу-чу, мэ – аһылык баар», – ыт өйдөөх буолан дуу, тугу эрэ сэрэйн, соруйан чугаһаан туттаран биербэтэ. Барыан баҕарбатын биллэрдэ. Андрей тутта сатаата, кыаллыбатаһын иһин үүтээнигэр киирдэ.

Мантан иннэ үс хонук ааһа оҕуста, уол төрөппүттэрин буруйдуур сылтаа булан дьизэтигэр барбакка сырытта. Орубуна өрөбүллэр түбэстилэр, онон хотон көрөр киһи баар, уол сынньана түстэҕинэ туохтаах үһүнүй. Бүгүн бараары оностон, сарсыарда туһахтарын көрөн кэллэ. Эбиэккэ тийэnn кэлбитигэр сибиэһэй тыраахтар суола сытар, аҕата Сэргийэ кэлэ сылдьыт быһыылаах.

Үүтээнгэ астыммыт сирэйдээх бэһиэлэй Миисэ олорор. Биллэн турар, Сэргий арыгы угуттаан барбыт, билигин эмиэ сэттэ этээстээх сэхэммит, аҕыс халлааннаах араллааммыт саҕаланнаҕа ити. Андрей тугу да билбэтэх-көрбөтөх курдук туттан таҕаһын сыбыдаханна.

– Хайа, ноо! Куобах бөҕөтүн кыдыйбыккын дуу? Төһө иннибит? – тиис быһыттан ыра тардан Миисэ ыйытыахтааһын сангарда.

– Ээ, дьэ, икки баҕас баар, – Андрей добуочча үөрбүттүү эттэ.

– Ол төһө туһахтан иккени эрэ ыллын?

– Иккени эрэ диэмэ, өссө Байанайбыт баччаны бэрсибитэ баһыбыа, – дуоспуруннаахтык, оруннаахтык эттэ.

– Ээх, чэ, бу киһи туох ааттаах байанайымсыйда, оннооҕор буолуох сахалар сүүсчэнэн куобаҕы кыргаллар да, Байанайга махтаммытара суох дии, – Миисэ, истибэтэбин истибит курдук өрө кыынна түстэ.

– Ол саха – саха буолбатах. Дьиннээх саха киһитэ айылҕалыын тэннэ алтыһа сылдьан Байанайтан сөптөөҕү көрдүөхтээх, онтон аһара бардаһына, Байанайтан эрэ буолбакка, араас иччилэртэн атааҕстаныаҕа. Байанай бэйэтэ эмиэ дыкти иччи ээ, холобур, кини ыллыыр-үңкүүлүүр булчуттары аһара сэнээрэр, дыахтар аймаҕы көрдөҕүнэ, хараҕа иирэн булт бэрсэрин туһунан умнан кэбиһэр. Ол иһин дыахтар барсар түгэннээх да буоллаһына, кини хараҕын албынныыр курдук, эр киһи таҕаһын кэтиэхтээх уонна сытын-сымарын сүтэрээри айылҕа ханнык эмэ сыттаах, холобур, харыйа угун сиэбигэр укта сылдьыахтаах. Аны туран, Байанай албынныылларын олох сөбүлээбэт, холобур, ол дыахтар били «наадатыгар» сүүрэр эбит буоллаһына, уонна ону көрөн дыахтар буоларын биллэбинэ, ынырыктык өһүргэнэр, булт бэрсибэт-эжиттэн ордон атаҕастыан сөп.

– Бу да киһи, ол Байанай эйиэхэ оннук диэн кэпсээтэ дуо?

– Суох, булт уопута. Өссө бири этиэм этэ. Холобур, кустуу сылдьан атын омук ырыатын ыллыыр үчүгэй. Кус атын сиртэн кэлэн ол ырыаны ыллыы сатыыр, истибитин кэпси сатыыр. Байанай ол ырыаны киһиттэн иһиттэбинэ, астынар, булдун бэрсэр. Аны сынньалан кэмигэр булчуттар этиһэллэрин, киһиргээн куоталаһалларын сөбүлүүр. Кимиэхэ Байанай элбэх булду бэрсибит буолар да, ол булчукка хос дьол тосхойор. Аны туран, сынньаланна дыахтар туһунан кэпсэтэр сыһа. Оччоҕо Байанай ситэри истиэн баҕаран, бу дьонно элбэхтик сынньаналларын баҕарар, ол иһин эрэйдиир. Хата, бултаан бүтэн баран кэпсэтэр үчүгэй. Холобур, бараары туран: «Оо, дьиэбин-уоппун, ойохтоох ороммун аҕынным да аҕынным», – диэтэххэ, баран иһэр булчукка бэйэтэ булду сиэтэн аҕалыан сөп. Ити дыктигэ эрэн, Байанай иччи майгыта оннук.

– Өйүн-санаан барыта ити эрэ туһунан буолан, дьону кытта сатаан кэпсэппэт эбиккин дии. Мээнэ дьонго итинник кэпси сылдьыма, бу киһи «сарайа хамсаабыт» диэхтэрэ, – Миисэ үгэһин курдук сыһааһын дабатта уонна тойоттор кэриэтэ туора-маара көрбөхтөөтө, табах уматынна.

– Оттон олоххо баар кырдыгы ырытан, онорон таһаарбыт толкуйум буоллаҕа. Бэйэм санаабын этэр буоллахпына, тоҕо «сарай хамсыахтааҕый»?

– Эн өйдүөхтээх этин. Ханнык баҕарар киһи бэйэтин толкуйунан санара сырыттаһына, олох диир устуукабыт, уопастыба дэнэр дьоннордooх олох тус-туспа барарыгар тийэр дии. Эн Байанай – манньк-оннук дии сырыттаһына, атыттарын Аан Алахчын Хотун манньк-оннук диэхтэрэ дии. Оччоҕуна уопастыбаҕа хайдыһы үөскүүр, дьон бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөт буолуохтара, бүтэһик уһугар ол иччилэри умнан туран, бэйэ-бэйэбитин сиһэбит, өлөрсөбүт. Билигин да эйигиннээҕэр ордук толкуйдаах дьон биир кыра Саха сиригэр бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөттөр, ким эрэ этэрэ сөрү-сөп, онтон атын оннооҕор сөпкө этэр. Ол иһин арахсыы үөскүүр. Сомоҕолоһуу – биир күүстээх идеологияны эрэйэр. Ол эрэ тула түмсэр буолла-хха, саха дьонно биир киһи курдук хамсаан, култуурабытын өрө көтөҕөр кыахтаах. Демократия үйэтэ диибит, ким ханнык баҕарар санаалаах буолуохтаах диибит. Ол эрэн демократия – биһиги курдук ыраах-ыраах олорор, бэйэлэрин күүһүнэн өрүүһүнэр кыаҕа суох омукка өлүү-

кэхтии төрүүэтэ. Арай урут-уруккуттан менталитеппытыгар бэйэ-бэйэни харыһыйсар, куһаҥан кэмнэ көмө буолар майгы баара эбитэ буоллар, демократия саха өйүн-санаатын сиз суоҕа этэ.

– Демократия, менталитет, сомоҕолоһуу диигин. Ити саха киһитигэр туһата суох. Эн – бэйэн алааскын харыстыыр, бэйэн өтөххүн таптыыр буоллаххына, дыһыннээх саха киһитэҕин. Уопастыбата да суох, алааһын иһигэр дьоллоохтук олоруоххун сөп буолаҕа, саамай сүрүнэ, эн онтон ыраатыма ээ.

– Орубуна уон сэттис үйэ сахатын курдук толкуйдуугун! Билигин сүүрбэ биирис үйэ дии, саха киһитин өйө-санаата сайынна, ол эрэн олохпун оннутугар турар. Тоҕотун этэбин дуо? Биһиги үтүктүү, ылыны быһытынан сайынныбыт. Өйдөөх дьоммут үөрэнэ сылдьан арҕааны таптаан кэбиһэллэр, атын цивилизация сорҕото буолан, ол сайдыыны түстээри, төрөөбүт алаастарын умналлар, бэйэн да өйдөөрүүй, ханнык киһи олоҕун онгостоору төттөрү төһүүбүт? Манна аччыктыы, манна таах олоро, манна киһи быһытынан түһээри, суох буола эрэ кэлэллэр. Онтон анараа – сайдыылаах сиргэ, кинитэ суох сатамматтар, кини онно улуу киһи.

– Оччоҕуна эн тоҕо төһүүбүккүнүй?

– Мин да ол кэмнээҕи тутан олорор идеологияны сөбүлээбэтэҕим. Ол кэмнэ мин курдук сирэйдээх киһи хараҥа эрэ күүһү туһанан онно олорор кыахтаабым...

– Хараҥа күүс диэн тугу эттэххиний?

– Албыннааһын, түөкүннээһин, бэрт буолуу, суобаһы умнуу...

– Оттон билигин албыннаабаттара буолуо диигин дуо? Билигин оскуола ааньттан сымыйа олох саҕаланар. Учууталлар «үөрэхтээх эрэ буолун» дии-дии биир кэлим эксээмэннэргэ бэйэлэрин өйдөрүнэн оҕолорго суоттаан, онгортон биэрэллэр. Үөрэниэн да баҕарбат оҕону күүһүнэн куоракка ытталлар, онно баран оҕо буортууар, сымыйаччы буолар. Сымыйалаан үөрэбин бүтэрэр, сымыйалаан үлэтиир. Уонна ол үлэ биһиги Сахабыт сиригэр сайыннараар үһү диигин, ол аата сайдыбыт даҕаны сымыйа буолаҕа! Ол кэриэтэ көнөтүк алааһым, өтөһүм иччитигэр сүгүрүйэн олорон олохпун онгостуом турдаҕа. Мин саха эр бэрдэ киһитэбин, мин сэлиэннэм тайаан сытар сирдэрин биэс тарбах курдук билэбин, мин бэйэм дьизэ туттан өтөх булунар кыахтаахпын, мин бэйэм айгыраабыт айылҕабын харыстыыр кыахтаахпын!

– Чэ-чэ, эйигин кытта этиһэн да, өйдөтө да сатыыр туһата суох быһыылаах. Билигин эдэр буолангыны дьиикэй сүрэхтин атыннык салайар, тоң мэйиигинэн дыһын олоҕу хараххар көрөн билбэккин. Толкуйдаан көрдөххө, эн ол сымыйаччы оҕолортон туох уратылааххыный? Баҕар, эн эмиэ сымыйаччы буолуон, аа? Ол иһин этэбин, төһө да «сымыйа» диэбитин иһин, бары курдук сымыйанан үөрэххэ кири, сымыйанан бүтэр уонна сымыйанан харчыта өлөр. Оччоҕуна биирдэ уопастыба дуоспуруннаах киһитэ буолаҕын, эн тылгын истиэхтэрэ, эн этэр санааҕын ылынахтара. Ол кэнниттэн, баҕар, бэйэн сүрэххинэн салайтаран алааскар төһүүн, дьизэтэ тутун, маста олорт уонна уол оҕото төрөт. Оччоҕуна уопастыба «бу киһи сыһа гынар» диэн сиилиэ суоҕа. Өйдөө, хаһан баҕарар уопастыба киһи олоҕор улахан оруолу оонньуур, онон уопастыбаны утарыма, эн төттөрүтүн уопастыбаҕа кириэн кини санаатын уларыт.

– Үөрэххэ кири диэн аҕам этэрин хатылыгыны, кэлэ сылдьан иннэ диэтэ диэрийий? – Андрей үөрэххэ кири туһунан кэпсэтии барда да, куотуна сатыыр идэлээх, онто да суох дьонно биир сылы быһа эрбээтилэр, сылаттылар.

– Аҕан эттэ эрэ, ийэн эттэ эрэ, үөрэххэ кириэрин син биир наадалаах...

– Ээ, бар! – Андрей кыһырыда да, таһан-саһтан барарды оһоһунна.

Ол сылдьан бэйэтэ бэйэтигэр ботугуруур: «Онно бар, манньк гын... сылаттыгыт дии! Мин киһибин ээ, бэйэм билиэхтээхпин...». Икки куобаҕын, үүтээн муннугуттан харааран хаалбыт куулга суулаан укта, кыаһы быанан баайан, саннытыгар ингиннэрэ баайда. Миисэ: «Нокоо, Чолбонгун сэлиэннэҕэ илдьэ кириэр үһүгүн, аҕан иннэ диэн барда. Бүгүн киһэ тиийдэххинэ сатанар, аҕан сарсын Мииринэйдиибин дири, онон ыксаа!».

Уол үүтээн аанын ыараханнык быраҕан таһан барда. Миисэ остуол анньагар кистээн олорбут бытыылкатын хостоото, куруускаҕа толору куттан тыл көтөхтө: «Дьэ, уолбут Андрей

үөрэххэ кирииник, Өндөрөй оҕонньор үөрдэбэ эрэ буолуо... Чэ, ол туһугар!» – ап-аһы утах Миисэ куртаҕар хонор сириҥ булла, оттон үүтээнэ Андрей кэнниттэн кыһынҥы айылҕа сорҕото курдук көстөн хаалан турда...

Андрей аны толкуйа Миисэ эппитин тула буолла. Чахчы, үөрэннэххэ эрэ эн эппиккин өйдүөх тустаахтар, хайдах ыллыҥ да, «манньк баҕарабын» диэххиний? Суох буоллаҕа. Куорат дьаабы, хайыаххынай, хас биирдии харанга муннуктан албын-түөкэй саба ойон тахсан быһыта сии сатыыр. Көрдөххө эрэ куорат, эрэстэрээн чаҕылхай уоттара угуйар курдуктар, циркэ төлөн-нөөх сырдыга ыгырар курдуктар. Ис иһигэр киирдэххэ, хас хамсаныы аайы дьон олоҕун тосту уларытар билии-көрүү, салгынтан оҥоһулар симыйа. Ким эрэ сөптөөхтүк олоробун диэн алҕаһы оңорор, ким эрэ байар санааттан доҕотторун таннаар, ким эрэ кими эмит таптаан олох укулаатын туора-таары тутар. Бил, дьэ, куорат тыһынар тыһына онтон турар. Онон утуйа сытан үһүс хараххын аһан сытаһын, куттанар сүрэҕи эрчийэнҥин утары барар күүс булаһын, суобаскын сүтэрэн симыйалыы үөрэнэһин... Уонна дьэ – тулуй, тулуй, тулуй! Арай мин тулуйдахпына? Баран үөрэнэр түгэннээх буоллахпына, куорат сокуонун ылынан тарбах быһыһынан сылдыам, кыайан-хотон төннүөм буоллаҕа.

Сэргий Мииринэйгэ барбыта иккис хонуга. Айталинка куораттыыр буолбут, кини ыллаһар ансаамбылын куоракка буолар күрэххэ ыгырбыттар, ол сылдьан баҕалаах циркэлэригэр сылдьаллар үһү. Андрей хотонун көрөр. Саҥа төрөөбүт ньирэйэ атаҕар туран мэник аҕай буолбут, кыахтаммыт. «Миигин аһаан-сиэн, таннан олороору гынаһын дуо? Ыл, үөрэнэ бар!» – диэбитти көрүтэлиир, төбөтүн туора быраһан, күкүртэн от ылан ыстаахтыыр. Андрей соһуйбучча: «Оннооҕор эһиги үөрэнэ бар диигит дуо, көр эрэ маны!» – дии саныыр.

Хотонуттан киирэн истэһинэ, туһахха атаһын өлөрбүт Бөтөһө: «Гав, гав! Үрдүк үөрэхтээх бэтэринээр буолаар, миигин кэлэн эмтиэн буо...» – диэн часкыйар, улуйар. «Бырастыгыҥ, Бөтөс, мин бэтэринээр буолбаппын, үөрэнэр да буоллахпына, историк буолуом...» – диэт, коопсуптуу дьиэтигэр киирдэ.

Киэһэлик Сэргий айаннаан кэлбитэ, дьиэбэ харчытын туппутунан ойон киирбитэ – үөрүү-көтүү онно баар этэ. Аһаан-сиэн бүтэн баран, харчыларын ханна матайдылларын ырытан, эмиэ этиһэн барбыттара. Андрей хоһуттан тахсан, дьонун кытта кэпсэтэр санаалаах кириэһилэбэ кэлэн олордо: «Мин куоракка үөрэнэ барыахпын баҕардым, үрдүк үөрэххэ», – диэтэ. Этиһэ олорбут дьон тохтоон, уоллара хайдах-хайдах буоларый диэбитти соһуйан омос көрө олордулар.

– Ханньк үөрэххэ диигин, истибэтибит? – диэн аҕата саҥа аллайда.

– Арааһа, исторической факультетка киирэрим дуу, эһиги этэр үөрэххит син биир техникскэй өттүгэр буолуохтаах, ол иһин бэйэм баҕабынан историк буолуохпун баҕардым.

– Историк буолан тугу гынаһын, таам, үөрэххин бүтэрдэххинэ үлэн суох буолуо дии.

– Мин эбэһээт ол үөрэхпинэн үлэбэ киирэбин диэн буолбатах, тугу баҕарар гынаахпын сөп буоллаҕа.

– Оо, дьэ, оҕобут өйдөммүт эбиккин, маладьыас, оччоҕуна сарсынҥыттан эксээмэн туттарар курдук эрчиллэн бараһын, хотон көрөр киһини туораттан да булуохпут. Буолбат дуо, Сэргий?

– Хотонун көрөр ини, солото толору дии, ама эрчиллиэ суоҕа дуо...

Сэттэ сыл ааспытын кэннэ Сэргийдээх сэлиэннэбэ баар баайдарын бүтүннүү атыылаан куоракка көспүттэрэ. Миисэ Чолбонноох Бөтөһү илдэ атын сэлиэннэбэ көспүтэ, дьиэ туттан, кэргэн булунаан син бэркэ олорор сурахтааҕа.

Андрей... Андрей хайдах буолуохтааһын, быһата, ааҕааччым, эн, бэйэн сэрэйбитин буолуо...

Балаџаннаах балыксыттара

Сорулуку – оттуур сирбит. Оџо сааһым чаџылхай кэрэ кэмнэрэ бу ходуһаџа ааспыттара диэтэхпинэ сыспатым буолуо. Сорулуку – мэлдьи да ахтабын ээ.

Бүгүн эһиэхэ биир түбэлтэни кыратык тупсаран да, көџүрэтэри көџүрэтэн да кэпсиэм дуу, ол оџо сааһым оттуур кэмнэриттэн быһа тардан...

Биирдэ соџотох бэйэм саамай кыралара аатыран отуу кыра тойоно буола сырыттаһына, Сунтаартан күтүөт быраата диэн сиикэй тиэстэ курдук үп-үрүн сирэйдээх уол оттоһо кэллэ. Үйэтигэр оттооботох уол, мин саастыы эбит. Үчүгэйэ диэн, миигиттин хата биир күнүнэн кыра, иннэ гынан, уопуттаах улахан отчут буолан таџыстым.

Иккиэн барытыгар бииргэ сылдьар буоллубут. Элбээммит оттуурбут түргэтээтэ, сынньанар кэмнэрбит уһаатылар. Дьоммут соло булан илим үтэллэр, атын ходуһаларга баран сэлэһэн кэлэллэр.

Арай биирдэ киэһээнгини күөс оллоонго буһа турдаџына «Уазик» кэлэн тохтоото. Биир бэйэм билбэт киһим, дьонум билэллэр, остуол тула олорон улахан дьон сиэринэн тугу эрэ кэпсэтэллэр. Биһиги бэйэбит ким ох саата, арагаайката кыахтааџын бэрэбиэркэлиин сылдьабыт. Кэлбит «Уазигы» көрбүппүт – кэннигэр биһиги саџа кыргыттар былаат бөџөтө буолан олороллор эбит. Уолбут хаана оонньоото буолуо, баран тонсуйан көрө-көрө кэннигэр саһабыт. Ньюргун (күтүөт быраата) улаханник кыбыстыбат буолан тыл быраџыста. Дьоннорун кытта от кээсигэ тахсан иһэллэр эбит. Үс-түөрт күн буолаллар үһү.

Кыргыттары көрөн кычылыкыламмпытын улахан дьон сэрэйбиттэрэ, биһиги тоокколоһорбут да бэрт бую: "Кимнээхтэрий, ханна бардылар, ол сирдэрэ төһө ырааџый?" – диэбит курдук.

Сарсынны күн киэһэтигэр инэ-бата сатыырбытын иһин, "хаартылыахха, лотолуохха" диэн хаайарбытын да иһин буолуо: "Чэ-чэ, ол Балаџаннаахха баран кэлин! Илим уларсыах буолтара, ону ылан күөллэригэр илимнэ үтүн", – диэбиттэрэ. Ньюргун олох барабыт да сабаас буола түстэ. Ол эрэри кини сири-дойдуну билбэт буоллаџа, мин даџаны Балаџаннаах диэн сирдэригэр үктэммэтэх киһибин, Сорулукуттан ыраах тэлэһийбитим диэн үрэх баһыгар биир суолунан баран эргиллэн кэлбиттээхпин.

Дьоммут быһаараллар: "Бу суолунан баран истэххинэ, уҥа өттүгэр буруопул (профиль) көстүөџэ, онон киһи сылдыбыт ыллыктаах, суолунан эргийэ-урбайа сатаабакка онон быһа түһүн. Биир оттоммот ходуһа кэлиэџэ, уулаах. Ону тумнаџыт, салгыы дьэ сырыы суола көстүө, ону батан бардаххытына, Балаџаннааџы булуоххут", – диэтилэр.

Улаханнара мин буолан оттомуран истэбин да, ыксал-тиэтэл Ньюргун ыксатан, сүгүн-саџын өйдөөбөккө хааллым.

Ити курдук ох саабытын, арагаайкабытын тутан айаннаатыбыт. Санаабытыгар, ол кыргыттар харахпытыгар көстөллөр. Ньюргун ааттарын билэр этэ ээ, мин бу кэлин умнубуппун. "Волейболлуохпут, сөгүөлүөхпүт", – кини санаата барыта ол. Мин ньамахтан сиргэнэр буолан: "Оо, үчүгэй күөл буоллун эрэ", – диэн илиммин хайдах түһэрэрбин толкуйдуу иһэбин.

Сотору кэлиэхтээх буруопуллара кэлбэт да кэлбэт. Онтон дьэ Ньюргун өйдөөн көрдө – талаџынан үүнэн хаалбыт биир ньуур солооһуну. Ыллык баар курдук, ол эрэн сылгы үөрэ эрэ сылдыбыт, киһи тэлбит ыллыга эрэ, биллибэт.

Мин куттана санаатарбын да, Ньюргун бэйэтигэр эрэлэ миигин кытта көџүттэ – бардыбыт. Эмиэ "сотору кэлиэхтээх" оттоммот ходуһа тийэн кэлэн быстыбат.

Арай дьэ аһаҕас аһаан тахсан кэлбитиһэр үөрдүбүт ахан. Дьэ манан тумуннахха суол баар буолуохтаах диэн эргийэн көрдүбүт да, туох да суола-иһэ суох. Саатар барыта талах дойду, инньэ гынан кэлбит суолбутун да сүтэрэн кэбистибит. Күммүтүн көрөн компастанабыт. Киһим төннүөн баҕарбат, суол баар буолуохтаах диэн ойуур иһигэр киирэ сатыыр.

Эргийэ сылдьан урут саһааннаммыт дэлээнэни бэлиэтии көрдүм. Онон суол баар буолуохтаах диэммит, дэлээнэҕэ тийиэн суол омоонун батыһан истибит. Мин санаабар, муннубут, аргыһым олох да приключения курдук санаан үөрбүтэ-көппүтэ сүрдээх.

Ити курдук айаннаан биир улахан ходуһаҕа тийиэн кэлибит. Түөрт бүтэй эргиччи күрүүлээх. Киэн сир. Ойуур баһыгар өссө дэриэбинэ көстөр курдук. Абааһылаах түбэлтэлэргэ муммут киһи дэриэбинэни көрөрүн элбэхтэ истэммин, онно барыахпын баҕарбаппын. Киһи кыһыйах, өссө дьыэлэрэ уоттаах.

Бу сырыыга иккиэн унуохпут илибирээтэ. Ама, бэйэбит дэриэбинэбитигэр тийиэн кэлибит да? Ханан? Хайдах? Уонна дэриэбинэбэр манньк саҕаланар кытыылара суох да этилэр... Куттана-куттана чугаһаан истибит.

Киһим кутталы өссө күүркэтэр: "Арай абааһылар дэриэбинэлэрэ буоллун? Көрө-көрө көрбөтөҕө буолан ааһа туруохпут", – диир. Балачча чугаһаабыппытын кэннэ ыттар үрсэллэрэ ой дуорааннаата. Ол кэннэ син уоскуйдубут. Ол эрэри син биир сөҕөбүт, хайдах тайҕа орто-тугар дэриэбинэ баар буолан хаалла диэн. Күрүөнү туораан, ол "дэриэбинэ" курдук көрбүт өтөхпүтүгэр киирдибит. Ыттар үрсэн сүрдээхтэр. Биир бөлөрүүс турар, үс дуу, түөрт дуу дьыэ турар эбит. Сайылык курдук. "Һуу" дэстибит.

Биир уоттаах дьыэҕэ киирэн кэпсэттибит. Олох да Дьыэлээх диэн оттуур ходуһаҕа кэлэ сылдьар эбиһит, добуочча ыраах үһү Сорулукуттан, "дьэ хаамы бөҕөтүн хаампыккыт дии" диэн отчут киһи күлэр. Мин кыбыстыы бөҕөтө, сирдьит дуомабын дии, Сунтаартан кэлбит оҕону бэйэм сирбэр муннара сатыы сылдьабын...

Бу отчуттан эмиэ сирдэттибит. Илим түһэрэр эрэ, кыргыттары көрсөр эрэ, ол интэриэс ончу сүтгэ, хайдах эмит гынан бэйэбит отуубутун булбут киһи диэн (күн саҕахха чугаһаабыт этэ). Арыый өйдөтөрдүк сирдээтэ: "Ити суолунан тахсан тыраахтыр суолунан бара тураҕыт, Тарыннаахха тахсыаххыт", – диэтэ. Тарыннааҕы мин билэбин, саас кустуу сылдьан тилэччи эргийбит сирим.

Тоҕо эбитэ буолла, киһибит аһаардас сирдээбэтэ, эбии куттаата: "Сэрэнэ сылдьаарын эрэ, бу соторутааҕыта манна кырдыаҕас суолун көрбүппүт. Бөрө да элбэхтик кэлэн аһар", – диэтэ.

Биһиги харахпыт быччайда. Ордук Њургун уолуйда. Хоно хаала сатаата. Мин син кырдыаҕас, бөрө туһунан элбэхтэ кэпсириллэрин истибит буолан, соччо улаханга уурбатым. Холобур, эһэни көрүстэххэ, куттанан куотуо суохтааххын, утары тонолуччу көрүөхтээх үһүгүн. Эһэ да, бөрө да уоттан куттаналлар, онон аттыгар баарын сэрэйдэххинэ факелланар туһунан диэбит курдук.

Ити курдук төнүннүбүт. Тыраахтыр суолунан барарбыт туох эрэ эрэлин саҕар. Халлаан борунгуран ойуур быһыгар ону-маны куттанарбытын көрөрбүт элбээтэ. Туох да сангата-ингэтэ суох хаам да хаам.

Хонууга кэлибит, Тарыннаах буолбатаһын биллим, тыраахтыр суола салгыы барар. Арай ол хонууга улахан булгуннаах турар, суолтан тэйиччи. Ол булгуннаах үрдүгэр киһи унуоҕа бадалыйан көстөр. Сангата-ингэтэ суох хаамсан истэхпитинэ, Њургун куттамыт баҕайы куолаһынан сибиһинэйэн сангарда: "Көрүүй...".

Дьэ дуо, өйдөөн көрбүтүм, булгуннаах кэннигэр сиикээн баар буолан туманнырбыт, дьэ ол туманыттан улахан баҕайы төбөлөөх дьахтар хап-хара харахтарынан көрөн турар эбээт! Харахтара тонолуччу көрөллөрө ордук киһи хараҕар быраҕыллар. "Уо-аай!" – диэбитинэн, мунур тэстэринэн сүүрдүбүт ээ. Тарыннааҕы начаас буллубут.

Мантан инньэ мин суолу билэбин, сирдээн инники сүүрэн иһэбин. Хоруулары, ойуурдары тумнан биһиги отуубут турар бэс чагдатыгар тийдибит. Тыын ыла таарыйа тохтоон уоскуйдубут. Халлаан биллэ харангарбыт. Дьэ онтон хаамсан иһэн мин ыйытабын:

– Эн эмиэ көрдүң даа?

– Көрөн, саллыы улахан этэ, биһиги диэки сүүрэн кэлбитэ дии.

– Суох, тонолутчу көрөн баран турар этэ буолбат дуо.

– Сүүрэр этэ дии, тыаһа кытта "дьинг-дьинг" гына тыаһыыра.

– Эс, туман быыһыттан көрөн турар этэ.

– Суох, киһи унуоһун кэнниттэн сүүрэн тахсыбыта уонна биһигини көрөн баран, биһиэхэ сүүрбүтэ.

Ити курдук этиһэн ким да иннин биэрбэтэ. Бүтэр уһугар мин эрэ улахан төбөлөөх дьахтары көрбүппүн, кини буоллабына, кытарбыт харахтардаах дьиикэй кырдыаһаы көрбүт буолан тахсыбыта. Ким тугу көрбүтүн соннук бэйэбит ыккардыбытыгар хаалларбыппыт. Дьоммутугар кэпсээбэтэхпит.

Дьоммут муна сылдыбыппыт билэн күлэн эрэ кэбиспиттэрэ.

Кэлин Дьыэлээх диэн сирдэригэр элбэхтэ сырыттым эрээри, бу Дьыэлээх уонна Тарынаах ыккардыгар булгунньахтаах хонуу суох эбит.

Оччотугар биһиги иккиэн аһара куттанаммыт массовой глюкка ыларбыппыт буолуо дуо ама?

Былыргыттан быраһаай

Икки оһохпун ыраастаан, чох быраһан операторскайбар төттөрү киирэн астына табахтаан бүттүм. Дьэ, онтон буруо куурдубут айабын инчэтээри куруускабар уу куттан эрдэхпинэ, чох киллэрэр аан аһыллан дьон бодолоро тымныы салгын туманын быһыгар көһүннүлэр. Ситэри айахпар тиэрдибэккэ эрэ, оһох уотун кыыма быһа сизбит үтүлүкпүн кэппитинэн утары таһыстым.

Начаалыстыба эбит. Бэйэм маастарбын уонна электрикпын кытта илии тутустум, олоҕу үлэ үөһүгэр сылдыар дьон “туох сонун” да дэспэккэ курдары дизельнэй хоско аастылар. Онтон бу чороччу туттан турар, хонноһор паапка тутуурдаах, миигиттэн эдэрчи да диэххэ сөп эдэр киһи мин айахпыттан ас тахсарын кэтэһэн турар курдук. Инструктаж. Филиалтан кэлбит санга киһи быһыылаах, сабыс-санга үлэбит таһаһа өтүүгүн да тутуута сүтэ илик. Киһибин төбөбүнэн кынгайан сирдээн операторскайга киирдибит.

Чох ньиксик сыта ингэн хаалбыт операторскайбыт хоһугар уолбут одьукулуона хонтуора киһитэ буоларын бигэргэтэр. Олоробун дуу, олорбоппун дуу диэбиттии сытан сис көннөрөр наарабытын тутан-хабан көрөр, уонна чэ, киһи этитиитэ суох син олоҕо, паапкатыттан сурунаал хостоон тугу эрэ дьохумсуйан туран суруйар.

– Туохпут инструктаһай? – кэмниэ-кэнэһэс, билбэт дьону кытта кэпсэтэ үөрэммит киһи, бу санга инструкторы кэпсэтиигэ тардаары ыйытан көрдүм.

– Ээ, ТБ уонна ППБ... – уол тугу эрэ суруйар да суруйар. – Аатын ким диэний?

Ааппын толору ааттаабыппар киһим билэр киһитин аатын истибит курдук умса туттан суруйа олорон хараһа сирэйбэр хатана түстэ. Боччумурбут уоһа үөрэн мичийбиттии ньалбайда, хараһа уоттанан ылла. Мин эмиэ билэр киһим буолаарай диэн, аһыйах сөкүүндэ өймэй буолан өйдүү сатыы турдум. Олоһум устата элбэх киһини көрдүм ини, көрбөтүм ини, бу курдук эдэр уолу харахтаан көрбөтөх курдукпун. Көрбүт да буоллахпына, “эн-мин” дэһэн кэпсэппэтэх инибит, билбэт эбиппин.

Куруускабар турбут уубун иһэн сирилэтэн баран туох айылаабын суруйарый диэн сурунаалы кынастаспытым – буочарбыт сүрдээх мөлтөх, оскуола оҕотун киэнэ. Син элбэх буочары аахпыт, ырыппыт киһи быһыытынан, бу буочарынан боростуой, норуодунай көбүстээх киһи суруйарын билэбин. Биллэн турар, криминалист да идэлэммэтэрбин, быһаара үөрэнэн хаалбыппын.

Уолум дьэ, туох баарын бичийэн бүтэн “илиигин баттаа” диэн сурунаалын уунна. Бэйэтэ пепельница буолбут кофе баанкатын көрөн табах уматынна.

– Мишканы билэбин дуо? – уолбут кууркатын сэгэтэн элэккэй санаата киирэн дьэ кэпсэтэргэ сананна быһыылаах.

– Элбэх Мишканы билэбиин... – бэйэм испэр “бу” диэн үс эрэ Мишканы билэбин, олоҕтон биирдэстэрэ да буолбатах, баһар бырааттара, аймахтара... – Ол?

– Миркин Мишканы? – уол хаһаангы эрэ доһор буола сылдыбыт киһибин санатар курдук туттар, мин өйбөр “Миркин” диэн олус туспатык, хаһан да иһиллибэтэхтик киирдэ.

Миркин...

– Уу... дьэ, куорат буоллабына умнубутум да буолуо, хаһан сырыттым этэй онно... Эн ол кинини туоххунуй? – туох эмэ сибээс-ситим булаары киһибин туоһулаһабын.

– Мин Мэнэ Хаһаластан кэлбитим. Миркин Мишка эйигин аһара бэркэ билэр этэ дии, элбэҕи кэпсээбитэ...

Дьэ өйдөөтүм ити саната сатыыр киһитин – колледж уопсайыгар олоро сырыттаһына биир “зайчиктыыр” уол баар этэ. Ол эрэри мин кинилиин илии тутуһан да ааспатаһым, миигин хантан билэн оннук айылаах мин туспунан туора дьонго кэпсиэр диэри ахтар баһайытай?

Кини сырсар кыыһа миэхэ сурук үлүгэрин суруйарын билэбин, эрэри ол кыыс туһа туһунан буолуохтаах этэ...

Мин куоракка колледжка үөрэнэ сылдьан үөрэхпин ситэри бүтэрбэккэ бырахпытым. Ол эрэри онно үөрэммит биир толору сылым, иккис ситэтэ суох сыл сороҕо үчүгэй өйдөбүллэри мин олохпор хааллартаабыта. Эдэр саас, таптал, чэпчэки өйдөөх-санаалаах олох диэ! Астык да этэ чахчы... Бу баар курдук көстөллөр эрэри, ол кэнниттэн олоҕум хаста-хаста тосту уларыйда, тарбахха баттанар сыл ааста эрэри, хаһан эрэ онно, олоҕум бастакы хардыыларыгар, түгүбүр баар курдук көстөллөр.

Уруккуну санаппыт уолу син биир өйдөөбөтүм, тоҕо кини миигин билэр курдук туттан, саната сатыы олороруй?

– Ээ, Миркин Мишка диэ... Билэр эбиппин. Колледжка үөрэнэ сылдьан алтыһан ааспыттаахпын. Эн кинини туоһун буоларый? Ханна барда, тугу гынар? – дынгинэн миэхэ ол киһи олоһун сонун туһата да суох буоллар, интэриэс тардар баһаттан сахалыы сиэринэн ыйыттым.

– Мин Мишка быраатабын. Ийэбит өлөн хаалбытыгар бүтэһик оскуола сылларын киниэхэ олорон бүтэрбитим. Санһым Зойка миэхэ...

Аа! Потапова Зоя... Дьэ дьэ, ол иһин даһаны... Били уопсайбытыгар олорбут сырһан мунһанар кыһын син биир эрийсэн кэргэн ылбыт эбит дии. Миэхэ Зоя чахчы суруйар да этэ, хоһоонунан. Ол сахтарга мин уопсайбытыгар тахсар хаһыат эрдээктэрэ буолан хоһооннорун ырылыччы хаһыакка таһааран иһэрим. Бэрдимсик, хорһун буолан симик кыһы болһом-тоҕо уурбат этим, үрдүктэн үрдүккэ талаһа сатыыр киһи. Иэдээн, билигин кэлэн кэмһинэбин, кыһы эрэйдээбиһиттэн.

Бу уол кэпсээбитин аһаар кулһааһынан таһаара олордум. Бэйэм санаабар хойуостан... “Мэлдьи да аһтан-санаан тахсалһара”, – диэн истэһинэ маастары кытта электрик киирэн кэллилэр.

– Бардыбыт дуо? – маастар табахтаан бүппүт уолу ынгарар.

– Сир-дойду кыараһас диэн мань этэллэр эбит.

– Тугу?

– Онтон бу ончу истэн билэр киһим эбит буолбаат, тахһан испит тамадаһыт бэрдэ... – уол мин киэнник биллэ сылдыһыһын билэрин үөрэ иһиттим эрэри, ол эмиэ атын остуорууа, атын олоһум хаттыһаһа.

– Мантыкан билигин даһаны манна “звезда”... – маастар этэрин кулһааһым таһынан иһиттим.

Кини мэлдьи итинник, киһини кинниир кэриэтэ этэриттэн иһим да буһар. “Звезда” диэн ити мунһахтарга үлэ хайыһатын быһаарһарга саамай куолуһуттара буоларбын этэр. Маһманган ырбааһылаах буоллубут да, тугу саһгарарбыт көңүл диэбитти кэпһии сатыыһларын таастаах ууга түһэрэммин начаалыһтыһаны эрэйдиирим. Биһиги, хочуолунай үлэһиттэрэ, курдары толорор эбээһинэспитин кинилэр ол сымыйа тириинэн тиһилибит кириэһилэһэ олорон хантан билиэхтэрэй. Дьэ “хара үлэ” эрэ диэн үрдүттэн дьаһамсыйалларын утаран, чахчыны була сатаан куолулуурум. Маастарбын да өйдүүбүн, кини эмиэ биһиги курдук киһи, бэйэтин эрэ эбээһинэһин толоро сатааһтыр.

Төһө да “начаалыһтыһаны утары”, оппозиционер буолан көһүннэрбин, миигин билэр, “биллэ-көстө сылдыһыт” диирэ миэхэ “очко” буолла. Одьукулуонун сыта да миэхэ барсымаһтаһыһык.

– Тугу көрдүгүт? – диэн мин маастарга аахайбаһка эрэ электриктэн курдары ыйытан иһэ истээх теманы уларытан кэбистим.

– Дизельнэйгэ саһа автомат туруохтаах, кабель кээмэйдээтибит.

Тахһан бардылар.

Мэһэйдээннэр. Таах даһаны оһохторум саһа оттулуннулар, тураллар ини, бээ, ол олоһум кэрчигин саныы таарыйа табахтааһа...

Иккис сылыгар этии киллэрбиттэригэр, дьон эппитин хоту диэххэ сөбө дуу, Мииринэй-дээҕи техникумга көһөн хаалбытым. Эдэр буолан уларыа сылдьар дьон-сэргэ, тулалыыр эйгэ миэхэ туох эрэ күннээҕи түбүк буоларын курдуга. Санаттан санга. Бэйэм да туохтан да иннэн турбат иннин хоту айаннатан иһэр хорсун ыччат буоллабым. Миэхэ биир изюминка баара – сангаран, ситэритин хоһулуу хоһуйан баран кэлээр диэбит киһилэрэ этим. Онуоха иитиспит эһэм оруола улахан. Кини маҕаһынгна атылланар табаҕы сөбүлээбэт этэ. Мэлдьитин хайы-тыллар халандаар кумааҕытыгар табах мохуоркатын кутан, эрийэ тутан, силинэн ситимнээн тардар идэлээҕэ. Дьэ мин ити дьарыгын сөбүлээн, кыра эрдэхпиттэн табаҕын онгортон биэр-эrim. Туох кистэлэнэ кэлиэй, оҕо киһи уопут онгорор баҕата киирэн эһэм табаҕар куобах сааҕын, тууһу-саахары, чэй быыбайкатын булкуйан, чэ буолар-буолбат симиэни онгортон таһа-арарым. “Хайдаҕый?” – диэн ыйыттаһына ардыгар “па” диирэ, ардыгар билбэккэ да хаалара. Ити дьарыкпын эһэм хоһугар киирэн дьарыктана олорор кэммэр эһэм олонхолуур, тойуктуур идэлээҕэ. Арааһа, бэйэтин олоҕун туойара буолуо, бу диэн билигин кэлэн өйдөөбөппүн эрэри, дьэ биир сүрүн герой, “Микиитэ Бэргэн” диэн этэ дуу, мүччүргэннээх сырыыларын кэпсиир эбит этэ. Хойут өйдөөтөхпүнэ, эһэм үс кэргэннэнэ, сири-дойдуну тэлэһийэ кэрийэн олоро сыл-дьыбыт оҕонньор, бэйэтин олоҕун туһунан олонголообут да буоллаҕына көңүлэ. Чэ, ол исто-риялар сюжеттарын ончу умнан кэбиспиппин, арай кырдыаҕас киһи сытыы тыллара мин өйбөр хатанан, сааһыланан, инникитин бэйэм санаабын толору этэрбэр элбэхтик көмөлөспүттэрэ.

Оскуоланы бүтэрэр бүтэһик сылларбар уол оҕото, сытыы тылынан быһа сытыйбыт киһи, тыл үөрөҕүр кириэхтээҕим биллэрэ. Саха тылын уроугун сүгүн-саҕын ыттарбакка, билэрим бэрдиттэн диэххэ дуу, буруйдаах оҕо муннукка турарын курдук, доска ыйаммыт истиэнэтин муннугар устуулбун аҕалан олорунан кэбиһэрим. Сахам тылын учуутала киэн көбүстээх киһи эбит. Уруок тас өттүнэн сайыннараары кинигэ бөҕөтүн аахтара сатыыра да, акаарыбар, бары-тын билэбин диэбиттии дьиэбэр аҕалан киэр илгэн иһэрим. Бүтэһик сылга оскуолам миэхэ эрэлэ улахан этэ: актыбыыс бэрдэ, сытыы-хотуу, киирбит-тахсыбыт уол оҕото бэйэтэ талбыт үөрөҕүн хайаан да бүтэриэҕэ диэн. Мин онно астына сөбүлэһэрим, өссө киһиргээн, өссө киэ-бириннээн, мин саҕа оттойбут киһи суоҕун кэриэтэ.

Куорат миигин күүтэрэ. Куорат – толору дьолунан тосхойбут, аҕаар кырыгыттан араас аралдьыйар кииннэрдээх, хараҥа муннуктарынан ханыылаһа арахсыбыт тоһуурдардаах киэн дойду. Сыалым – хайаан да филологической факультетка, саха тылын суруналыыстыкатыгар туттарсыахтаахпын. Биһиги саҕана БКЭ диэн экссэмэннэри санга эксперименниир кэмнэрэ. Ол иһин эбитэ дуу, саха тылын экссэмэнэ суох курдуга, бу эппит факультетпар бэйэтигэр тут-тарыахтаах быһыылаабым. Эбиитин омук тылын. Саатар биһиги оскуолабытыгар учууталбыт “бонжур” диир этэ, куораттааҕы приемнай комиссия “гуд морнинг” диэн көрсүбүтэ.

Дьэ өйдөөн уонна ол саҕанааҕы балаһыанньабын: суос-соҕотох куоратка кэлбит, киир-бит-тахсыбыт уол оҕото, хас киэһэ аайы “Оржанкаттан” саҕалаан доҕотторун кытта күүлэй тэбэр киһи, икки нэдиэлэ иһигэр икки араас экссэмэннэ бэлэмнээн туттара охсуохтааҕа. Саха тылын сапсыйан кэбиспитим: “Ээ, билэр инибин, туттарыам. Биэскэ”, – диэннээхпин, дьом-мор иннэ диэн биллэрэбин. Оттон омук тыла... Приемнай комиссияҕа баран этэбин: «Мин “бонжур” дииргэ үөрэммит киһибин, хайдах “хай юдо юду” диэхпиний?» – диэн бөппүрүөкт-эһэн турабын. Приемнай хамыһыһа устудьуон кыргыттар олороллор, миигин аһыннылар диэххэ дуу эбэтэр ньоҕойум бэрдигэр бэринэн дуу, начаалынньыктарыгар диэххэ, бу диэн ким диэн дуоһунастаах киһитин билбэппин, киллэрэн биэрбиттэрэ. Мин барытын эттим-тыын-ным. Ол киһим истэн олорбохтуу түстэ уонна манньк тыллаах буолла: “Дьэ, уол бэрдэ эбик-кин. Биһиги үөрэхпитигэр уолаттар аҕыйахтар. Икки илиибин уунан туран эйигин киллэриэ эбиппин да, экссэмэн аата экссэмэн. Ирдэбиллэри толоруох тустаахпыт. Чэ, баҕар английскай тылы иккигэ да туттар – ол эрэн эрчилин, үөрэт, мин онно харахпын быһа симиэм, сүрүнэ эн сахан тылын баһылыы тут. Портфолиоҕун хаһыаттартан вырезкаларынан толорон, хомуйта-

лаан ажал, оччоҗо собеседование нөнгүө киллэриэхпит", – диэтэ. Мин үөрүүм бэрдиттэн тулабын барытын ыһыта-тоҕута тутуох курдукпун.

Били сапсыйан кэбиһэр сахам тылын эксээмэнэ тийиэн кэллэ. Киирэн олорон, бэриллит торуму ааҕан баран дэлби кэлэйдим: мин оскуолаҕа саха тылын үөрөппит буоллахпына, бу ханнык түүр тылын биһиги ырыта олоробутуй диэх айылаах. Өйдөөбөт тылларым эчи элбэхтэриттэн да салҕан, садааннабын сүгүн-саҕын толорботум. Толордум эрээри, астымматым, сөпкө эрэ, сыһа эрэ, биир улахан да улахан, сүдү улахан токур ыйытыы!

Онтон кэлэйн английскайбар да бэлэмнэммитим. Сырыттым. Куорат сайынны көстүүтэ эчи үчүгэйин, киһи күүлэй тэбэ сылдыях курдук. Эксээмэн тирээн кэлбитигэр сурукка бочулларын үрдүнэн-аннынан толордоҕо буолбутум, тылынан этэргэ: "Ай доно-ткну", – дииртэн уратыны билбөппин.

Түмүктэр табыстылар. Ээ, мин киһиргиир баҕа санаабар, былыр үйэ үөрөхпин бүтэрэн Саха сиригэр хаһыаттарыттан биирдэстэригэр үлэлии киирээри сылдыар курдукпун. Талабын-хайыбын: "Ээ, суох, ол хаһыат политиканы эрэ эрдэн тахсар, онно киирбөппин", – диибин. Хантаан, абитуриент үлүгэрэ үмүөрүспүт көрүдүөрдэригэр быыс булан истиэнэҕэ ыйаммыт испииһэги көрөн айабым эрэ аллайбыта. Сангата-ингэтэ суох тахсан баран хаалбытым. Бэйэбин буруйдуом дуо, биилээх биитин харыстанар, "үөрэх миэстэлэрэ атыламматтар" диэн уоскутунабын.

Дойдубар төннүөхпүн саарыбын. Хайа, били биэскэ эксээмэнин туттарыахтаах уоллара, баҕатын хоту ханнык баҕарар үөрэҕи бүтэриэх буолбут киһилэрэ эмэһэҕэ тэбиллэн тийиэн кэлиэ дуо? Дьоммор "биллэ илик" диэн биллэрэбин уонна быыс-арыт булан атын үөрөхтэри көрдүүргэ сыал-сорук туруоруммутум. Хос-хос эксээмэнэ суох, БКЭ түмүгүнэн эрэ киирэр үөрэх идэлэрин. БКЭ миэнэ үчүгэй.

Онуоха тылынан-өһүнэн хойуу уол оҕотугар кизһээнни "Оржанка" көмөлөспүтэ. Хас биирдии алтыспыт ыччаппыттан ыйыталаһан, ким ханна туттарсарын, киирбитин, төһө куонкурустаабын чопчулаһарым. Ол гынан саамай боростуой дии санаабыппар, политехнической дэнэрэ этэ дуу, колледжа, бэйэтэ общагалаах, аһатар-хоннорор эрэ диэн сылтабынан механик-суоппар идэтигэр киирбитим. Хоһум арендата эрдэ бүтэн, биир санга доҕорбор хорҕойбутум, биһирэ сыспытым. Ол курдук уопсайга кириэхпэр диэри күннээҕи аһылык булунабулуна сэбирдэхтии тэлэбириир күннэри таах барыы курдугум.

Уопсай... Үс этээстээх эргэрбит таас дьиэ. Эргэ дьиэ буолан эбитэ дуу, түннүктэрэ быыкаайыктар. Алын куурус устудьуона аатыран алын этээскэ, бастакыга олохтоотулар. Онно, көрүдүөрбүтүгэр, кыра саала дуома баарыгар тэлэбиһэр эрэ турар. Иккис этээскэ теннис, үһүс этээскэ ол саҕанааҕы дьонуннаах компьютер кабинета тураллара. Биллэн турар, хас биирдии этээскэ көрөөччүлэрдээх, онон атааннаһы да тахсыталыыра. Чэ, ити хааллын. Ол онугар бастакы этээскэ комендант хоһо уонна воспитательскай кабинет тураллара, онон уопсайбыт мунһаҕа, көрсүһүүлэр барыта манна тэриллэллэрэ. Бу санаатахха, уопсайбытыгар үксүн бастакы куурус оҕолорун ноҕоруускалыыр эбиттэр, үрдүкү куурустар ордук үөрөхтэригэр охтоллоро уонна туора үлэлээх буолан дуу, уопсай олохтуттан тэйбит, кыһаллыбат курдуктара. Биирдиилээн актыбыыс баарын баар этэ.

Бастакы уопсай сүбэ мунһаҕа – старостаны, уопсай актыбын талыы. Мин, тылы баһылы-көһүлүү туспут киһи, маннай утаа редколлегияны туттаа инибин диэн бигэ эрэллээхпин, билсибит үөлэннээхтэрбин "миигин баҕатыгар" диэн, туһата тирээтэҕинэ куоластаарын диэн агитационнай хампааннабын ыппытым быданнаабыт.

Ол эрээри редколлегия редакторынан үһүс куурус кыһа, кэлин "Ачыкы" диэн ааттамыт модьута-таҕа Шура буолбута. Шура кыра унуохтааҕа эрээри кэтит саннылааҕа, киһи мээнэ киирэн биэрэн былдьаныах айылаах кыһа этэ. Ол гынан баран кэпсээн дуу, наадалааҕын дуу этэн киирэн бардаҕына, утуктуу быһыытынан, сынгаабырдаабыппын да билбэккэ хаалабын – оннук намыыннык, интонацията суохтук, киһини интэриэһиргэппэттии сангарара. Киниэхэ үс

киһини – биһигини сыһыарбыттара. Биллэн турар, устудьоннарынан күөйдэриллибит мин, ханнык эрэ Зоя – саната-ингэтэ суох, тостуох бэтэрээтинэн ырыган кыыс, уонна "гот" соҕустук таннар, туттар-хаптар Өлүөскэ – худохунньукпут. Мин бу редколлегиябытыгар тутатына "Хотуншабыт" уҥа илиитигэр кубулуйбутум. Шура төһө да киһи утуктуох курдук санардар, аһара бэркэ быһаарар этэ, тугу оноруохтаахпын чуолкай этэрэ. "Онон бүттэ" диэн түмүктүүр, ачыкытын көннөрүүнэр уонна тиэрэ хайыһан баран хаама турара.

Оскуола сахтарга барытын бэйэтэ иилээн-саҕалаан сылдыбыт уол ону ончу сөбүлээбэт-эҕим. Бастакы эрэ хаһыат тахсытыгар бары эйэ-дэмнээхтик үлэлээбиппит. Ол эрэн хаһыаппыт Хотунша эппитин хоту оноһуллан уу нукаай тыынынан, нэһиэлэ эрэ ааҕыахха сөптөөҕө. Хаһыаппыт тахсыбытын кэннэ баспытааталбытыгар тийээн отчуоттуубут: хайдах үлэ барда, тугу сырдатыбыт, туох итэҕэстэр баалларын бэлиэтиибит. Баспытааталбыт Розалия Санна (Александровнаны кылгатын) биир көрдөөх-нардаах, бэһиэлэй дьахтар этэ. Тута: «Хаһыат үчүгэйин үчүгэй эрээри, партком хаһыатын курдук, аныгыскыга көрү-күлүүнү эбэргит буоллар, эдэр ыччат маны ааҕыа суоҕа», – диэбитэ. Мин Санна эппитигэр ончу сөбүлэһэн: "Ити барыта Хотуншабыт дии – күлүүлээх буолла да, аморальной, непристойной аатырар...". Санна иннигэр Хотуншабытын кыайан-хотон күтүр өстөөбүнэн ааҕыллыбытым булгуччу, кырыылаах хараҕынан көрбүтэ эрэ баар, ачыкыта хараҕын улаатыннанан сүр ыарахан көрөөһүн.

Мин Хотуншаны туоратарга күһэллибитим. Карьера оностооһуна диэн баар, киһи үрдүктөн үрдүккэ дабайыахтааҕа. Онуоха утуйан хаалбыт Шура – туормас уонна мэхэй.

Иккис хаһыаппыт улахан айдааннаахтык тахсыбыта. Мин соруйан Хотуншабытын кыһырдарым, бэйэтиттэн таһаара сатыырым. Кытара-кытара куотар эрэ аакка барара. "Онон бүттэ!" – диэн нап-намыыннык хаһыытыр уонна эргиллэ биэрэр да хаама турар. Элбэхтэ эрэйдээбиппэр Саннаҕа ыңырдылар. Хаһыаппыт тангыллан бүтэн сана бэччээттэнэ турар, үһүс этээскэ. Санна хонугар киирбитим, ньаккыраччы ытаан хараҕын тулата кытарбыт Шура буруйдаах оҕо курдук бүк түһэн умса туттан олороро. Салла санаабытым. Суох, мөбүллэр-биттэн толлубаппын. Киһини дууһатын кылын таарыйыар диэри кытаанахтык сөптүпүтүтэн саллыбытым. Дьингэр, кыһы ытатыахпын баҕарбатаҕым. Былаан быһыытынан мин сатабылбар баһыйтаран, мин харизмабар бэринэн Хотунша бэйэтэ: "Эрдээктэр буолар эн дьылҕан эбит", – диэхтээҕэ. Суох, оннук сатамматах. Хас киһи санаатын таайыамый, Шура бу ытаан сыңсырыйыар диэри кыһалҕаламмытыттан кыракий хараастыы баара...

Саннаҕа миигин үөхпэтэх да, үнсэргээбэтэх да этэ: "Атын кыһалҕаттан кыһайтаран редколлегия үлэтигэр сөбүлэспэппин, аккаастанабын", – диэбит этэ. Онуоха Санна миигиттэн ыйытар:

– Шура саҕа үчүгэй эрдээктэр суох буолбаат?

– Мһы... – диэн аат эрэ харата сөбүлэстэҕэ буолабын.

– Бу уол эрдээктэр эбээһинэһигэр толору эппиэттэһэр... – диэн ботугуруур, онтон өссө күүскэ көбүллэн, ынчыктаан ылар.

– Шура, оннук айылаах туох тус кыһалҕаланнын? Тоҕо сөбүлүүр үлэҕин быраҕа сатаатын? Сатаспаккыт дуу, хайыы үлүгэр дуу? – Санна мин диэки көрүтэлиир.

– Санна! – диэн быһа түһэбин. – Шура, уоскуйа түстүнүүй, баҕар, санаатын уларытыа дии...

Сымыйанан Шураны көмүскээтэҕэ буолан дьүһүлэммиппиттэн Шура өссө оргуйан туран кэлбитэ:

– Суох, мин санаам биир! Уурайабын, онон бүттэ! – диэтэ да, остуолга уурбут ачыкытын хаба тардан ылан, эргиллээт да тахса турда.

Мин күлүөхчэ сирэйбин туттубуппар Санна: "Тоҕо күлэҕин? Кыыс кими эрэ таптаабыт дуу, хайаабыт дуу, алҕаска эйигин буолаарай?" – диэн бэлиэтээн эппитигэр, "эчи суо-ох!" диэн хоруйдаабыппын өйдөөбөккө да хааллым. Чахчы, тоҕо ол туһунан санаабакка сылдыбыппыный? Өйбөр Хотунша көстөн кэлбитэ уонна биир уол, эмис, эбиитин ачыкылаах кыыс тапталга

билинэрэ көстөр. Онуоха уол хоруйдуур: "Суох, оттон мин эйигин таптаабар дии...". Онуоха Хотунша бу билигин ажай курдук ыгылыа кытаран баран, ытаан тоҕо барар. Буолуон да сөп. Вариант. Оччоҕо мин ууттан ыраас тахсабын, мин киннээн уураппыт курдук көстүбэт эбиппин...

Киэһелик Хотуншабыт, ол күнтэн ыла Хотунша буолан бүппүтэ, "Ачыкы" диэн аата хос күөрэйэн тахсыбыта. Воот, Хотуншабыт мин хохум ааныгар кэлэн тонсуйа турара. Илиитигэр паапка кыбыныылаах, биллэ уоскуйбут, уруккутун курдук утуктаабыт сирэйин холбообут. Миэхэ утары ууммута уонна дьэ бэрт киитэрэйдик: "Эрдээктэр буолбуккунан эбэрдэ!" – диэтэ. Махтал. Эргиллэн баран истэбинэ ыаһах онгостубут ыйытыбын син биир ыйытарга сананым. "Тоҕо... Тоҕо эрдээктэрдээн бүттүн?". Шура нап-намыыннык эргиллэ биэрдэ, өһүрбүт харабынан киһини курдары көрөн кэбистэ уонна: "Бу сылга сиэмэхтэр аһара элбээбиттэр..." – диэтэ.

Түүнү быһа санааҕа ылларбытым. Сөпкө онордум дуо? Сиэмэхпин дуо? Санаабар, өлөн баран Арай ааныгар кэлэн турабын уонна онно турар аанньаллар миигин сууттуулар: "Бу киһи сиэмэх... бу киһи – абааһы! Киэр буол! Эн умса тимириэхтээххин, тоҕо үөһэ дабайан астынан ахан ааһаары тураҕын?".

Хата хаһыаппыт сатаммыта. Уопсай олоҕо уһуктубута. Хайдах эрэ бары түмсүүлээх буола түспүппүт. Биирин үксүн таһырдыа тымныылар саҕаламмыттарынан сибээстээн устудьун үксэ уопсайтан тахсыбатыттан ини. Тэрээһин үрдүгэр тэрээһиннэр саҕаламмытара, хаһыаппыт толору баран, аны ыстатыйалары сыымайдырбыт. Эбии көр-күлүү рубрикатын уонна билсигини колонкатын арытарбытым. Анонимнай сурук үлүгэрэ тиһиллэрэ. Күн, нэдиэлэ аастабын аайытын сөпкө онорбуппун итэҕэйэн испитим.

Арай үөрэхпэр быстар мөлтөх этим. Мөлтөх да диэн, ончу кыһаллыбат, ээл-дээл сыһыаннаһарым. Таах даҕаны оннук устудьуоннар элбэхтэрэ, кыһыны сылаас уопсайга кыстаары үөрэххэ кирибиттэр. Олор быыстарыгар мин. Тыл үөрэхтэр кирисиэхтээх уол техникаҕа тугу быһаарсыахпын, оскуолаҕа сылдьан "Восход" матаһыккылы эрэ ыһар-танар киһи. Преподавателлар сэрэйэллэрэ, бу уол туһата суох диэн. Ол эрээри актыбыыс аатыран, завуч уонна организатор курдук күүстээх араначчылардаахпын, ол иһин да миигин кыайбат-хоппот эбиттэр.

Үөрэх кэмигэр таах сылдыбатаҕым, "ботаннары" кытта доҕордоһуубун саҕалаабытым. Биир оннук вундеркинд уол, миигин кытта бииргэ үөрэнэр нуучча уола Хлопонин Олег түбэспитэ. Мииринэйтэн төрүттээх да буоллар, уопсайга олорбот этэ, быһата, куоракка дьоннордooҕо. Уһун, ырыган бэйэтэ, элбэх нуучча мустубут сиригэр сүтэрэн кэбиһиэххэ сөптөөх бары нууччаларга барсар сирэйдээҕэ. Төһө да киһи ымсыыра көрөр кыһыл көмүс цепочкалаабын иһин, бу уол "ботан" аатыран олус кыбыстынныаҕа, чункуга уонна оҕолортон туора көйөн сылдыара. Ол эрэн, кини да эдэр уол эдэрэ өтөн кыргыттары кытта билсигинэн, кэпсэтиэн-ипсэтиэн баҕарара. Мин ону иилэ хабан ылан бэйэм сыалбар туһаммытым. "Миэхэ доҕор буол, мэлдьи аттыбар сырыт", – диэбитим. Ол онугар мин ыарыҕатар предметтэрбэр кини көмөлөһүөхтээҕэ. Санаабар, ол уолу элбэххэ үөрөппитим. Бастакытынан, уонна саамай сүрүнэ – харса суох сыһыаннаһарга. Миэхэ махтала мунура суоҕа, уонна кэпсээммин быһа түһэн этиэм дуу, ол үөрэхпин быраҕыахпар диэри көмөлөспүтэ.

Үөрэх чааһа тупсан барбыта, хаһыат киэркэйэн испитэ, иллэн кэм элбээбитэ: киэһэ аайы утуяары сытан аны өссө тугу ситиспит киһи диэн толкуйдаан тахсарым. Фантазиябар группам старостата буолан көстөбүн, уопсайым лидерэ буолан киэбириннибин, үрдүк стипендия, тэрээһинтэн тэрээһин, кыраһыабай кыргыттар, кулууптан кулуупка үнкүүлээн тиэриллэннибин...

Арба кыргыттар. Кыраһыабай кыргыттар бааллара, бэлиэтии көрөрүм да, бастаан аахайбат этим, балаһыанньабын онгостуохпун наада эбээт. Тоҕо эрэ үрдүк былаастаах буоллахпына биирдэ саамай-саамай кыраһыабай кыыс миэхэ тиксиэхтээҕэ. Оннук халымардык таптал туһунан өйдөбүллээхпин.

Арай Инессаны сөбүлүүрүм. Сөбүлээн кэпсэтерим, истинник сыһыаннаһа сатыырым. Инесса мин эрдээктэрдии киирбитим кэнниттэн редколлегиябытыгар сыһыарыллыбыта. Хоту улуустан сылдыра, орто унгохтаах, арыый да эттээх-сииннээх кыыс этэ. Бастаан омос көрдөхкө, атын кыргыттарган уратыта суоҕа, кинини майгыта-сигилитэ киэргэтэрэ: мэлдьи үөрө-көтө сылдыар, ол үөрэр-көтөр ыарытынан кэпсэтэр дьонун барыларын сутуйара, дьээбэл-ээх-хооболоох даҕаны, ханнык баҕарар бөлөххө киирдэҕинэ, кини сангата-инэтэ ол бөлөҕү сомоҕолуур курдуга. Ким сөбүлүө суоҕай, оннук норуодунай кыһы? Кини мин аттыбар сырыттабына, дыкти күүстээх курдук туттарым. Бэйэтэ Табыллы-Куо. Ол иһин да барыта сатанан истэҕэ.

Ханнык баҕарар кыыс ис дууһата – кистэлэннээх. Сүрүнэ туох кистэммитий диэн ыйы-тар сыһа, сүрүнэ туох эрэ өрүү кистэниэхтээх. Инесса кистэлэнэ – кими да илии тайана-рыттан бэттэх чугаһаппата. Биричиинэтин истибэтэрбин-билбэтэрбин даҕаны, биирдэ дьээб-эҕэ кууһан ылан уураан көрүөхпүн баҕарбытым. "Лас" тыаһыыр ланкынас тыаһынан көрүөх бэтэрээ өттүгэр кыһым ытыһа издэспин аһыппыта. Уонна дьэ күлэн лаһыгыраата: "Дьээб-элэннин дии, дьээбэлэнним диэрий..." – дии-дии иэрийэ-иэрийэ күллэ ээ. Мин эмиэ "тоҕо түргэнэй..." диэн соһуйбутум бэрдиттэн күлэ-күлэ кэтэхпин тарбаннаҕым. Ол кэннэ сөбүл-энэ суох уураан бэрт. Издэхим күнү быһа кытаран сылдыбыта. Сөбүлэнин ылаары минньигэс тылынан угуттуурум да, киинэҕэ эбэтэр ханнык эмит тэрээһингэ ынгыра сатыырым да, хай-атыгар да ончу сөбүлэспэтэҕэ. "Туох эрэ дии саныахтара..." – куотунар тыла ол. Хата миэхэ кыыс көрдөөн, сүбэлээн, билсиһиннэрэ сатаан бэйэтэ туспа муну-эрэи көрөрө. Дыкти кыыс Инесса, тоҕо миигин чугаһаппатаҕын айбыт тангара бэйэтэ биллэҕэ...

Хата биир кыыс миэхэ хоһооннору суруйара, английскайды "Z" буукубанан илии бат-таан ыппыт буолара. Бастаан тоҕо миэхэ ытыарын аахайбат этим, кыһаллыбакка хаһыаппыт уус-уран айымны балаһатыгар анньан иһэрим. Таптал туһунан наһаа да иэйэн-куойан туран бэркэ да суруйара ээ ол кыыс. Кэнникинэн сэрэйэн барбытым, бу кыыс, арааһа, миэхэ суруйар быһыылаах диэн. Суругу анал дьааһыкка укпат этэ, худоһунньукпут Өлүөскэ "эйиэхэ ытты-лар" диэн тус бэйэбэр биэрэрэ. Ол иһин биир үтүө күн Өлүөскэни ыган-хаайан туран туоһу-ласпытым да, бартыһааннааҕар кытаанах "гот" буолан биэрбитэ: "Эппэппин, эрэннэрбитим, инникитин да этиэм суоҕа. Бэйэн тулаҕын өйдөөн көрүүй, таба тайан, сэрэй..." – диэбитэ.

Оо, ол "З" буукуба "Зинесса" диэн аакка кубулуйуоҕун наһаа да баҕарбытым ээ! Итэҕ-эйбэккэ Инесса паспорын туох эрэ диэн балыйсан, уларсан көрбүттээҕим. Инесса Инессаты-нан. Оччоҕуна мин тулалыыр эйгэбэр нуучча кыһа Зина уонна чугастыы Зоя эрэ бааллара. Зина хайдах да сахалыы суруйбат. Өйдүүрүн өйдүүр диэбиттэрэ. Зоя аны туран тоҕо миэхэ суруйуой? Кыһалыннаҕына тылынан эппэт үһү дуо? Хаста да иккиэйэх хоско хаалан хаһыат кыһалҕатын быһаарсааччыбыт. Чугасыһан, элбиих-элбэҕи аһаҕастык кэпсэтиһэн доҕордоспуп-пут ырааппыта дии. Этэргэ дылы, абырыр-көмөлөһөр балтыкааным. Зоя биһикки Бүлүү энэ-эриттэн сылдыар буоламмыт чаччы бэйэбитин тоҕо эрэ тыл аңаарыттан өйдөһөрбүт, хаһыап-пытын онгоробутугар ол наһаа да көмөлөһөрө. Ол эрэн, Зоя курдук кыыс миэхэ хоһооннору анаабат, хоһоону да сатаан хоһуйбат ини.

Кэлин, өссө биир Зоя баарын билбитим да, тоҕо кини миигин билэрдии суруйуоҕай диэн саарбахтаабытым. Онон оннук, итинник илии баттааһыннаах ким баҕарар суруйуон сөп, баҕар "Ачыкы" да буолуон сөп диэн, аахайбат аакка барбытым. Тиһигин быспакка хоһооннор тийэн кэлэ тураллара. Ардыгар кыланан да ыларым, оннук итэҕэтиилээхтик, киһини аһыннарардыы суруйара. "Ачыкы" да буоллаҕына, ол кыыс сордооҕу кууһан ылааммын, "ытамныйыма, сэгэтт-эйиэм..." диэх айылааҕым. Ол эрэри, тирээн кэллэҕинэ, илэ бэйэтин көрдөхпүнэ, ол хоһоон-нор төбөбүттэн тахсан хаалаллара.

Күн-нэдиэлэ ааһан испитэ. Эппитим курдук, бэйэбэр сөрү-сөп үлэни, үөрэҕи булунан иллэнг кэмим дэлэй этэ. Розалия Санна иллэнг кэмнээхпин бэлиэтии көрөн биирдэ тыл бырах-пыта, сыбаайбаҕа барса сылдыаҕын дуо диэн. Харчы кырыымчык кэмнэригэр баспытааталбыт

тамадалаан эбии харчы булунар эбит этэ. Бэһиэлэй, бэрт эйэбэс сангалаах-ингэлээх, дьээбэлээх да дьахтар чахчы даҕаны тамадалыан эрэ сөптөөҕө. Мин, тылбынан-өспүнэн кини кэнниттэн саппай уопсан иһэр киһи, дьэ ол сыбаайбаларыгар баран бэтиэхэттэн бэтиэхэни, көрү-нары үрдүттэн тутаммыт сыбаайбалары өссө кииргэппиппит. Кэлин өссө Зоялаах Инесса кыттыһан, олох да биир творческой хамаандаҕа кубулуйбуппут. Мин Хлопонины да, Өлүөскэни да угуяа сатыырым, кыбыстан төбөлөрүн быһа илгистэллэрэ, соҕотох уол буоларбыттан толло саныырым. Эмиэ да миэхэ ымсыыраар этилэр, "кыраһыабай эйгэни" кытта алтыһарым иһин.

Арай биир сыбаайбаҕа сырыттыбыт. Мин улууспуттан ыалдыттардаахтар. Билэр дьонум үгүстэр, ол иһин да кыбыста быһыытыйдым эрэри, тамадалааһын аһара бэркэ ааста. Биһиги Санналыын остуолунан диэбит кэриэтэ үллэстэрбит. Өскөтүн Санна бастакы остуолга ыалдыттары, олбохторуттан "хонуннаран" диэбиккэ дылы, бэһиэлэйдэтэр турукка киллэрэн бэлэмниир курдуга, оччоҕо биһиги дьэ иккис остуолга оонньуу арааһын оонньоотон, ыллаан-туойан ыалдыттарбытын күө-дьаа ытталыырбыт.

Иккис остуол кэнниттэн быһык сынньалан кэмигэр биир билэр киһим миэхэ чугаһа-абыта. Аҕам доҕоро этэ, хам-түм дьоммор баар эрдэхпинэ ыалдытты кэлээччи. Өйдүүр-бүнэн, өссө туох эрэ тойоно быһыылааҕа. Бастаан утаа сэрэхчэйбитэ быһыылааҕа, инэн-тонгон туоһуласпыта, дьэ онтон "билэр күөлүн балыга" аатыраммын бу курдук кэпсээннээх буолбута: "Дьэ, нохоо, бэркэ тамадалыыр эбиккин. Эдэр уол бачча үчүгэйдик дьону көбүлүү дии санабатабым", – диэбитэ. Мин: "Туох баарынан, туох баарынан..." – диэн өрүү да махтаналларыгар үөрэммит киһи кыһаллыбатым. Киһим арахпата, туоһулаһара элбээтэ, ити тамадалаан төһөнү ыларбын, төһө элбэх сыбаайбалары кэрийэрбин барытын ыйытта. Мин холкутук хоруйдаан иһэбин. Өнгө сыанатын истэн баран быһыылаах: "Оо, дьэ, кыра да харчыны өссө хас да буолан үллэстээхтиир эбиккит. Соҕотох бэйэн барарга санамматабын дуо? Бэйэн ботуччу да харчыланан этэ, уонна мин көрдүм, соҕотох да тэрийиэх, салайыах кыахтааххын..." – диэбитэ. Мин дуоспуруннанан туран: "Көрүөхпүт", – диэн эттим. Ол эрэри ити барыта сыбаайба сүпсүлгэнигэр умнулла быһыытыйбыта.

Кэлин санаан кэлбитим, чахчы даҕаны, арай бэйэм туспа бардахпына? Санна да арыт-ардыгар биһигини илдэ барааччыта суох дии. Арааһа, үгүөрү харчыны төлүүр буоллахтарына, биһигиттэн көнгөнөн туораталыыра дуу диэх быстах санаалар Санна туһунан үтүө өйдөбүлбүн быһыта кэбийэллэрэ. Бэйэтэ даҕаны, киһи ыйыталастаҕына: "Билбэтэбин ордук, ону-маны ыйыталаһыма", – диэн баспытааталын хаанын киллэрэн хоруйтан куотара киниэхэ эрэлбин симэлиппитэ. Мин эрэммэт дьоммуттан тэскилиир идэлээхпин. Саатар аҕам доҕоро эппит тыллара туспа өй-санаа ситимэ буолан мин дууһабар былыр үйэ инэн, буһарыллан, фантазиянан тупсарыллан бу төлө көтүөх курдуктара.

Туохтан саҕалыахпын билбэт этим. Санна хайдах тамадалыырын чинчийэrim, ордук итэҕэстэригэр тохтоон, ымпыгын-чымпыгын быһаара сатыырым. Соҕотох буоллахпына кыайыа суохпун диэн билинэrim. Санна дьахтар буолан элбэх туһанар тэриэбэлээх курдуга, мин эр киһи буоламмын, ол "тэриэбэлэрин" кыайан туһаммаппын.

Күүстээх үөрэтээһин саҕаламмыта. Кэнсиэртэри кэрийэrim, киинэлэри көрөрүм, кинигэ да ааҕа сатыырым. Сахабыт сиригэр эр киһи тамадалыыра, бөдүүссэйдиирэ бэрт сэдэх көстүү эбит дьэ, ол иһин да миигин сонурҕаабыттара буолуо диэн өйгө оҕустараммын, эбии бэйэм талааммын сайыннараарга күһэллбитим. Ыллырга, чабырҕахтыырга үөрэнэ сатаабытым. Чэ, быһата этгэххэ, тугу дьарыктамматабым баарай, култуураҕа сыһаннааҕы барытын толоро сатыырым.

Саннаҕа төһө да эрэммэтэрбин, онтукабын биллэрбэккэ сылдыаммын кинилиин сыбаайбаларга сылдыһарым. Ол эрэри бэйэм санга оонньууларбын киллэртиир буолбутум. Сыбаайба ыалдыттарыгар ол сонун көстүү интэриэһинэй этэ, онтон Саннаҕа биллэн турар, суох. "Кэпсэппит былааммытын тутуһуохтаахпыт..." – диирэ. Ол эрэри кэлин ити санга киллэриилэрбин

хайфын сангарара. Бука, сэрэйбитэ буолуо, бу уол үөрэннэр үөрэнэн бэйэтэ туспа баран эрэр диэн.

Колледжпыт биһиэнэ улахан. Элбэх устудьун үөрэнэр. Олортон кыра ангаардара эрэ уопсайга олоролор. Ол да үрдүнэн уопсайга олорор устудьуннары үксүлэрин билэттээбэккин. Ол элбэх устудьунтан син биир ким эмит да бу сыбаайбалаары таптал таайтарылаах сыһыаннары сылдыар кэмнэрэ. Оттон сорох устудьуннар бэйэлэрэ да буолбаталлар, балтылара-бырааттара, эдьийдэрэ-убайдара уруу киэһэтин тэрийиэхтэрин сөптөөбө.

Мин, оннооҕор бу колледжка киирдэ киирээт агитационнай үлэни ыппыт киһи, сыбаайбалары иилээн-саҕалаан тэрийэрим туһунан билэр-билбэт ыччакка барыларыгар үөрэ-көтө, рекламалыыр тэнэ кэпси сылдыбын. Ол эрэри Саннаттан саллан, хаһыатым үлэһиттэригэр, уопсайым актыбыгар биллэрбэппин. Онуоха, учараттаах хаһыат тангыллар кэмигэр, Зоя биир түгэни иилэ хабан ылан, тугу истибитин эппитэ: “Бэйэн туспа тамадалы барыаххын баҕарабын дуо? Оттон биһиги? Санна?”.

Зояны илиититтэн сиэтэн ылан подсобкаҕа киллэрбитим уонна: “Тсс... Санара сылдыма эрэ!” – диэтим. Зоя кутталыттан да ини: “Сөп”, – эрэ диэн хаалла. Тахсан истэхпинэ: “Миигин илдэ сылдыый...” – диэн ботугуруур кэриэтэ санга аллайда. Мин өйдөөбүтүм – кини да харчылаах сири батыһыан баҕардаҕа. Миэхэ хамаанда наадата чуолкай, ылы-чып бэйэм кини туох орулу ылыабын толкуйдаабакка эрэ төннөн кэлэн: “Мантан иннэ оччоҕо мин хамаандабар баар буолабын. Кимихэ да кэпсээбэккин, эппэккин, ол эн биһикки кистэлэнмит...” – диэн итэҕэйимтиэ кыһы олус интригалаан кэбиспитим. «Сөп-сөп, клянусь своей матерью», – диэннээх ээ өссө.

Нэдиэлэ ааста быһыылааҕа, ол кэнниттэн, биир кууруһунньугум уол көрдөһүүлээх тийэн кэлбитэ. Убайа уол, тыаҕа, куорат аттынааҕы улууска, уруу киэһэтин тэрийиэхтээх эбит да, уйунар харчылара кырата бэрт буолан, үчүгэй тамаданы булбатахтар үһү, онон миигин, санга саҕалааччы киһи сыаната кыра буолаарай диэн, ыйытта. Мин үөрүүнү кытта этиллибит суумаҕа сөбүлэстим. Өссө бара-кэлэ бэйэлэрэ массыына булан биэриэх буолан үөртүлэр. Зояны саныы биэрэн, “иккиэбит” диэтим. Ээ, өссө үчүгэй дэстилэр. Иннэ гынан, кэлэр нэдиэлэ бээтинсэтигэр эбиэттэн тэринэн тийиэхтээхпит этэ.

Зояҕа эппиппэр, бастаан тутта сөбүлэһэн баран, уйатыгар уу киирбит курдук, баран хааллабына, тугу-тугу куоттарыабын ырыгалыра. Санаатыгар, үөрэбин, уопсайын барытын таннаран курдук кэпсэнэрэ. Мин эппитим: “Ханнык баҕарар быһаарыны ылынарга киһи хорсуннуруохтаах. Эн куттанар, ыйааһынныыр буоллаххына, баһаалыста хаал ээ, бэйэм да баран кэлиэм...” – диэбиппэр, ып-ырыган кыыс өссө ырыахча ыгылыа түһэн баран “ончу барсабын!” диэбитэ.

Били кимихэ да кэпсиэ суохтаабын бигэргэтээри миэхэ элиэтиирэ элбээбитэ. Оннооҕор таннар таһаһын кэлэн ыйытар, ону мин бэйэн бил ээ диибин да: “Мин сыбаайбаҕа барарбар хайдах таһаһы кэтэрибин Инесса сүбэлээн-амалаан биэрээччи дии, билигин хайдах киниэхэ этиэмий”, – диир. Хайыахпыный, конспирацияны тутуһан, түөртэ-биэстэ таһаһын уларытта-уларытта көрдөрөрүн тулуйан-тэһийэн олороохтоотобум үһү.

Бээтинсэ күн тирээн тийэн кэлбитэ. Хомунуу-тэринии. Бу санаатахха, чоххы да Зоя биһикки ыккардыбытыгар “туох эрэ баарын” курдук иккиэн ыксаан-бохсоон, паараларбытыттан босхолонон, уопсайбытыгар тэннэ кэриэтэ сүүрэн киирэн, таһас уларыттан куотардыы ыстаннахпыт үһү.

Бастакы бэйэбит ыппыт сыбаайбабыт диэтэххэ, син бэркэ ааспыта. Уонна, бары биир нэһилиэк олохтоохторо буоланнар дуу, куораттан кэлбит тамада ааттанаммыт дуу, биһигитини олус көрсүөтүк, иһирэхтик көрсүбүттэрэ.

Бүтэрин диэки, биллэн турар, тамада эрэ, ким эрэ, бары өйдөрүттэн көтөн хаалбыт дьон, айдаан-куйдаан, үөрүү-көтүү көмөтө суох көбүлүттэн тардыллыбыта. Биһиги күлүккэ көһөммүт, барар эрэ кэммитин кэтэһэбит. Эдэр ыаллар төрөппүттэрэ биһигини ангаардас

хамнаспытын эрэ биэрэн ыппатахтара, устудьуон оҥо куруук аччык дии-дии ас-үөл бөҕөтүн көтөх мунунан суулаан биэрбиттэрэ.

Дьэ ситигирдик бастакы холонуубут ааспыта. Уопсайбытыгар ким да билбэтэҕэ, билбит да буоллахтарына, кэпсэлгэ тарҕанан Санна кулгааҕар тийбэтэх быһыылааҕа.

Үһүс этэ дуу, төрдүс дуу тэрээһиммит кэнниттэн, биир күн эмискэчи Саннаҕа барарга бирикээстээтилэр. Мин хаһыат туһата ини диэн туохха да кыһаллыбакка сүүрэн тийдим. Кабинетыгар Зоя олороро. Инесса эмиэ баар буолуохтааҕа да, тоҕо эрэ суох этэ. Өлүөскэ мэлдьи суох. Санна эмиэ баспытааталын хаана киирэн тонгуйдук кумааҕы хасыһа олороро:

– Бэҕэһэ вахтертан үнсүү киирдэ, туох да көнгүлэ суох ханна эрэ барбыт үһүгүт дии?

– Бэҕэһэ?

– Иккиэн суоххут...

Мин туох диэн куотунуохпун толкуйдуу олордум, “билэр доҕорум сыбаайбатыгар буор босхо тамадалаан кэллибит” диирим дуу, онно саатар эмиэ тоҕо Зояны кыттыһыннардыҥ диэҕэ дии, туох диэбит киһии, варианттан варианты сыымайды олодохпуна:

– Чиэһинэ этэбит?

Оо, Зоя, киһини түһэн биэримэ даа...

– Биһиги дьоммутугар баран билсигэн кэллибит, – диэт ойон туран миэхэ кэлэн санныбар сөрөһөнө.

Онно Розалия Санна сирэйин көрүө этигит, истиэ суоҕун истибит курдук хараҕын тиэрэ көрөн кэбистэ, айаҕын атыаҕынан атта, онтукайын илиитинэн эрэ саптарга күһэллиннэ.

– Ол иһин даҕаны! Дьэ бэрт дии! Өссө мин “эс, ама бу иккиэн хайдах тапсан сылдьаларый диибин ээ”, чаччы оннук эбит дуу, эчитин истиэххэ үчүгэиин! Туох диэхпиний, оттон, аныгыскыга миэхэ эбэтэр вахтерга сэрэтэн баран хойутуур буолуоххутун, биһиги икки холбоһупт сүрүҥи араараары тугун бопсуохпутуй...

Мин да айахпын атыа эбиппин, Зоя хайдах уонна тоҕо түргэнник итинник толкуйдаан сангара охсубута эбитэ буолла? Таах даҕаны кыыстаах уол туспа сылдьан хойутууллара, бииргэ кэлэллэрэ-бараллара онуоха эрэ тиэрдигэн сөптөөҕө. Ол эрэри, сыһынык сымыһалаабыппыт. Сымыһалы сорунан баран арыый атыннык, бэйэбитин албыннаппакка сылдьахха баара...

Ити күн Зояны кытта улахан кэпсэтии барбыта. Чэ, ол мин кыһа суоҕум иһин, Зояны биир ханнык эрэ уол сырсар үһү диэн истибиттээхпин, таһыттан үөрэнэр уол, уопсайга зайчиктаан киирэ-киирэ хоһун ааныгар маныыра, уонна тоҕо дьэ миэхэ сыыттанн дигэн ыйыппытым. Зоя: “Өссө үчүгэй дии, айыкка, солутта суох киһини эрэйдиэхтэрэ суоҕа, уоллаахпын биллэхтэринэ, эрийсибэттэр ини”, – диэннээх. Онуоха: “Оттон мин? Арай биир эмэ кыһы сөбүлүү көрдүм? Бу уол кыыстаах дигэн тэйиччинэн сылдьахтара дии...”

Кэпсэтиибит түмүгэр син сөбүлэспиппит. Оонньуу-көр курдук сылдьахха даҕаны. Саас даҕаны чугаһаабыта. Ол аата сотору үөрэнэн бүтүөхтээхпит. Аҕыйах нэдиэлэ биһиги кыыстаах уол курдук көстүөхтээх этибит, онтон сайын сатаспакка аатыран арахсыбыппыт эрэ баар буолуохтааҕа.

Дьэ ол эрэн, ити хорсун быһаарыныы, уонна ол иннигэр үөскээбит сымыһа мин олохпун тиэрэ туппут курдуга, олоҕум хара кэрчигэр көспүтүм...

Бастакытынан, тапталынан угуттанар, астына ааҕар хоһооннорум тийэн кэлбэт буолбуттара. Мэктиэтигэр, суохтаабыт курдугум. Өлүөскэттэн ыйыппыппын, киһим баһын быһа илгистэр, “дьолун булбута” диир. Онно бастакытын кэлэйэ санаабытым, баҕар, ханнык эрэ кыраһаабысса кыыс суруйара буолуо дии, Зоялыын контракт түһэрсэн кэбиһэн, соҕотох сылдьар балаһыанньам суоһуттан санаарҕаан ылбытым.

Иккиһинэн, Инесса. Саҥа билсэр сахпытыгар төһөтө кинини сырсаммын эрэи көрбүппүнүй, төһөтө сыллыы-ууруу сатаабыппынай, ол тухары кини хараҕын халтаһата да хамсаабат этэ. Сөҕөрүм диэн, ол курдук кими да чугаһаппатаҕа, өрүү соҕотох эрэри, норуот кыһа

буолан, соботохсуйар диэни билбэт быһыылааба, мэлдьи хампаанньаба, мэлдьи үөрэ-көтө тугу эмэ да дьарыгыра сылдыарын көрөбүн.

Доҕорго кубулуйбут кыыс, ити уларыйылар тахсыбыттарын кэннэ эмиэ уларыйа түспүтэ. Мин сөбөн эрэ кэбиспитим уонна Зоялыын туоралаан харчы өлөрөрбүтүн сэрэйэр дуу диэн кэпсэтиэхпиттэн толлорум. Син биир хаһан эмэ да кэпсэтиэххэ наада этэ. Тоҕо тосту уларыйбытын, тоҕо доҕордуу сыһыана сүтэн, күтүр өстөөбөр кубулуйбутпун ыйыталаһаары, хаһыат таһаарытыгар диэн сылтахтанан соботохтуу көрсүбүтүм:

– Инессаа, мин эйигин билбэт буолан эрэбин, туох буоллун?

– Суох, туох буолуохпунуй? – ыйытыга ыйытынан хоруйдуур киһи ыйытыгтан халыйа сатыырын бэлиэтиир.

– Эт эрэ чэ, күнүүлээтин дуо? Ити Зоя алҕаска сангаран... – диэн истэхпинэ быһа түстэ:

– Мин эн тус олоххор ончу кыһаммаппын, – кэпсэтии уонна бүппүтүнүү туора тэлэн истэ.

– Эн саҕа тус олохпор кыһаллар киһи суоҕа дии?! Машалар, надялар, шуралар... тиксиһиннэртии сатыыргын умуннун дуо? – диэбиппэр эргиллэн кэллэ, сирэйэ өссө кырык-тыйбыт:

– Миигиттэн эрэ тэйдин диэн. Уонна даҕаны, тоҕо өстүйбүппүн этэбин дуо?! Баар-суох дьүөгэбин албынны сылдыаргын иһин! Эн курдук сүөһүгэ албыннатан, Зоя барахсан сымый-анан дьоллоно сылдыар. Эн сиэхсиккин киһи барыта билэр, бэйэн эрэ иннигин билинэбин, дьону барытын абааһы көрөбүн! Үтүө санаабар, баҕар, көнөөрөй, толкуйданаарай диэбитим, “горбатого только могила исправит!”.

Ити этэ-тына турар кэмигэр өйбөр биир эрэ санаа: “Күнүүлээн кэбилэнэ турар”, – диэн буулаабыта. Эмиэ охсор буоллабына оҕустун диэн баран ыбылы кууһан ылбытым. Оннук уоскуйур диэри, сангарарын-үөхсэрин аахсыбакка тутан турбутум. Бүтэр уһугар: “Хайдах итинник быһыыланыахха сөбүй... Тоҕо куһаҕан майгылааххынай... Эйиэхэ туох итэҕэс баар буолан сүтэрбити көрдүүрдүү түүннэри-күнүстэри иирээки курдук тулалыыр дьоннун мунуугун...”.

Өссө да элбэҕи ботугуруоҕун бэйэм барбытым. Суох, Инессаны аһаардас сөбүлүү көрбөт эбиппин. Таптыбын, хайы сах дуу... Бэйэбинээбэр ордук таптыбын. Оо! Тоҕо мин куһаҕан адынаттаах иитиллэн, улаатан тахсыбыппынай, тоҕо толкуйум эрэ барыта бэйэм туһата сылдыар идэлээхпиний? Сөпкө этэр Инесса, кини курдук кэрэ кыыс аттыгар мин баар буоларым сатамат. Оттон Зоя, Зоя бэйэтэ билэр, биһиги иккиэн кистэлэнгэнэн оонньуу сылдыабыт. Инессаҕа этиэхпин, туох туһа тахсыаҕай, син биир өйдүө суоҕа, син биир мин куһаҕаммыттан эрэ тахсыбыт быһаарыны диэбэ...

Өр бэйэбэр бүтэн сылдыбытым. Элбэх санаалар, уһун-киэн анаарылар мин төбөбүн буулаабыттара. Сүрүнэ – мин куһаҕан киһибин, бэйэмсэхпин, сөпкө да Аскалон Павлов ыллыр – уһулуччу үчүгэй киһи диэн хаһан да суох. Мин көнүөм дуо? Суох. Саныыр санаам ньымата сылларга инэриллэн, хайдах даҕаны тосту уларыйар кыабым суох быһыта. Хайдах баарынан эрэ диирбэр тийэбин. Бэйэбэр сөптөөбү олоҕум суолугар тобулуур инибин. Мин куһаҕан өрүттэрдээх да буолуубунуй, бу орто дойду сири кырса миигин уйарын тухары олоҕурум турдаҕа.

Быһылааннар Инессанан түмүктэммэтэхтэрэ. Этэргэ дылы, кистэлэнмит ыраас мууска тахсыбыта. Ким эппитэ биллибэт, Санны биһиги Зоялыын туспа тамадалаан иирэ сылдыарбытын истибит этэ.

Дьинэр, оҕо санаабытыгар куһаҕаны онорон эрэбит диэбиттии кистии-саба сүүрэк-кэлээбит эбиппит. Санны ончу ол тамадалаан харчы өлөрөрбүтүгэр кыһаллыбатаҕа. Хата, “маладьыастар”, кини үөрэҕин иилэ хаһан ылан, бэйэбит оттомурбут тамадаһыт буолан ээр-бититтэн үөрэрин эрэ эппитэ. Кини кыһыра, санаарҕыра, киниттэн саһан, кистээн, албынны-албынны туора көйө сылдыарбыттан этэ. Барытын эрдэттэн билэрэ эбитэ буол-

лар, биһиги өссө элбэҥи ситиһиэхпитин, өссө элбэххэ үөрэниэхпитин туһунан эппитэ-тыммыта.

Зоя биһикки туох диэхпитий, сангата суох, умса туттан муоста уруһуйун одуулуу турдакпыт. Арай Зоя эрэ ытыы сыспыта. Бастаан утаа ынчыктааһына суох “бырастыы гын” диэбит буоллабына, бүтэһигэр сынсырыя-сынсырыя, долгуйбут куолаһынан “бы-рас-тыы” диэни уоһуттан толугураппыта. Ол туран эмиэ бэйэбин кэһэтинэбин: “Акаары уол, таах сибиэ Зояны кыттыһыннаран. Билигин кини Саннаттан туора көрүллэн, албыннаабыт аатыран, бэйэтэ бэйэтин сэнэнэн сүгүн сылдыа суоҕа. Дьүөгэтэ Инесса да өйдүүрэ биллибэт...”.

Мин бырастыы гын диэбэтэҕим. Өссө утары этиһиэх курдугум, “биһигини кыттыһыннарбакка хаалларан бэйэн тамадалыы барар этин дии!” диэммин. Тоҕо онно ньоҕойдохон тугу да сангарбакка турбуппун айбыт тангара билэр. Үөрэхпит бүтүөр диэри икки эрэ хаһыат тахсара хаалбыта, онон бэрт эйэ-дэмнээхтик үлэлэһэн бүтэриэххэ диэн, Санна бүтэһик уһугар эйэлэһэрдии эппитэ. Зоя Санна кабинетыгар хаалбыта. Мин, босхоломмут киһи, тахсан бардаҕым. Дьахталлар хайыахтарай, уоскутуна хааллахтара. “Сыһатын билиммэт, сирэйэ кытаран да көрбөт” диэтэхтэрэ. Диэтиннэр.

Төһө да тула өттүбүттэн бары сиилиир харахтарынан көрө сылдыар курдуктарын иһин бэйэбэр эрэлбин ыһыктыбатаҕым. Хаһыаппытыгар ээл-дээл сыһыаннаһан үлэлиирбит. Бастакы кэмнэргэ хаһыат тахсарын аһара өйдүүбүн ээ, бары интэриэстээх ыччат остуол тула олорон ону-маны куолулуу-куолулуу илиискэ ол-бу уларытыы киллэрэрбитин. Билигин Зоя-лаах Инесса бэйэлэрэ да буолбатах, киминэн эбит да хаһыат матырыяалларын хоспор аҕалан туумбабар хаалларбыт буолаллар. Төттөрүтүн, мин эмиэ кинилэри кыттыһаннарбакка, Өлүөскэҕэ тийиэммин: “Бу хаһыаты маннык тангыахха”, – диэн быһааран биэрэбин.

Киһи бэйэтин эрэлин күүһүрдэригэр туох эрэ аһылыга наада. Туораттан көмө. Дьон барыта сиилиир кэриэтэ көрө сырыттабына, эрэлин уостан иһэр курдук. Мин санаам түспүтүн кимиэхэ да биллэрбэт баҕаттан уруккум курдук харса суох сангарар-инэрэр курдугум да, быһата, син биир уларыбыт этим. Ким да миэхэ, уруккум курдук “ок, уол бэрдэ булан сатаабыккын”, “маладьыас!”, “бэркэ онгорбуккун” диир киһи суоҕа элбэх күчүмэҕэйдэри үөскэтэрэ.

Бүтэһик хорсун быһаарыным – хоһоонунан суруйбут кыска хоруйдаабытым. Хоруйдуом дуо, туох баар кыһалҕабын чэпчэтэ таарыйа диэбиттии, чэ-чэ, чиэһинэйдик эттэххэ, ытамныйар санааларбын үллэстэрдии сурук суруйан бэлэмнээбитим.

Өлүөскэни өр хаайан, хаһан да хоруйдаабатах бэйэм, бастакытын уонна бүтэһигин бу чуор соҕотох суругу суруйбуппун, кини төһө да дьоллоох буолан миигин умнубутун иһин, биэрэн кулу диэн көрдөспүтүм. Киһим да миигиттэн төһө да сылайдар, бүтэһиктээхтик диэн сөбүлэспитэ.

Хоруй сурук оннук төннүбэтэҕэ. Сити курдук бастакы куурус дуома бүппүтэ, барыта сир саарбах, үдүк-бадык сыһыаннаһылар. Хата үөрэхпэр нуучча уола Олег түһэн биэрбэтэҕэ. Кэлин кинилиин онно-манна баран-кэлэн, ордук чугастыы бодоруспуппут. Санаабар, сахалартан тэйэн эрэр курдугум, ол саҕа таннарыы суох.

Төрөппүттэрим төһө да мин атын үөрэххэ үөрэнэ сылдыарбын сэрэйдэллэр, субуоннаахтарын аайы: “Бэркэ үөрэнэ сылдыабын... кэпсиир соло суох... бүттүбүт чэ...” – диэн куотунан иһэрим. Сайын дойдубар төннүөхпүн баҕарбатаҕым. Куоракка, били биһирэ сыспыт куораттааҕы доҕорбор көһүөхпүн Олег Мииринэйгэ ынгырбыта, бииргэ баран үлэлээн кэлиэх диэн тыл бырахпыта.

Бу бүгүн бараары сырыттаһына “Ачыккыны” көрсө биэрдим. Шураны. Шура син уларыбыт курдуга, утуйан хаалбыт сангарар манерата быдан уларыан, арыый доһуһуоллатан диэбиккэ дылы, интонациялаахтык сангарара. Мин эмиэ бэйэмсэх, бүтүн аан дойдуну абааһы көрбүт киһи “эмиэ үөҕээри кэллэ дуу” дии санаабытым, сурук ыгыттылар диэн тиксэрээччинэн кэлбит эбит. Мин хомуна-тэринэ сылдыар буолан арыян да көрбөтүм, уонна да, буолбут бүп-

пүтүн кэннэ диэн кыһамматаҕым. Шура киһилии кэпсэтэ сатаабыта, солом суох, “быраһаай” да диэбэтэҕим, тугу да сангарбакка туора хаампытым.

Көтөөрү аэропорка олорон сурукпун санаан, ааҕарга соруннум.

“Эн суруккун туппутум. Бастаан туох диэн хоруйдуохпун билбэт этим, син биир да эн мин буоларбын биллэххинэ, сүүрэн кэлэн киһини өссө күүскэ долгутан, ууга уокка түһэриэн дуу. Миигин билэ сатаабыккар үөрбүтүм даҕаны.

Чэ, ол хааллын. Эн суруккар эрэнэр киһим букатын суох буолла диэбиккин. Ити сымыйа. Эн бэйэнг дьон эрэлиттэн таҕыстың. Албыны-түөкэйи өрө туттун. Мин эйигин итинник эрэ буолуо дии санаабатаҕым. Онно эбии өссө миигин булкуйангың.

Сэрэйдиг ини, мин Зоябын. Эйигин бастакы мунньах күнүттэн сөбүлүү көрбүтүм. Ол эрэри эн курдук уол миигинник кыһы хантан көрүү диэн түүннэри сыттыкпын эрэ илитэр курдугум.

Эйиэхэ анаан суруйбут хоһооннорбун, күлүү-элэк гыммыт курдук хаһыакка таһааран иһэргиттэн ончу кыһыйарым, кыһыйарым да, оҕолор сэргии ааҕалларын иһин аахайбат буолан барбытым. Эйигин бэйэтин өйдөөрөй, өйдөнөөрөй диэн да син биир хоһуйан ыта тура-рым.

Мин эйигин таптыбын. Таптыыр этим. Билигин эн эмискэччи Мииринэйгэ бардым диэн туран кэлбиккин. Бараҕын буоллаҕа. Санна бырастыы дииргин күүтэр этэ. Инесса да уоскуйан, эйигин аһынахча кэпсиирэ. Улахан сыһаны оноро иликкинэ киһилии Санналыын уонна Инессалыын эйэлэс. Оннооҕор Шура былыргыны былыт саппыта диэн кыһаллыбат.

Оттон мин... Мин салгыы үөрэнэр санаам суох. Эһиил үөрэнэ да кэллэххинэ, мин суох буолуоҕум. Тоҕотун эппэппин, билэ сатаама.

Быраһаай...”.

Бу суругу ааҕа олорон харахпыттан уу тахсыбытын бэйэм да билбэккэ хаалбытым.

Оо, Зоя! Хайдах сэрэйбэтэхпиний, хайдах өйдөөбөтөхпүнүй? Билигин кэлэн ааспыт ааста, сүппүт сүттэ. Зояны санаан кэллим ээ, бу олорон, чаччы даҕаны мэлдьи кини аттыбар баар буола сылдыбыт эбит дии, бу хаһыат онгоробутугар аттыбар олоро сатыыра, тамадалыыр кэммитигэр, онтон иккиэйэх кистэлэнгэнэн, кини сүрэхтэр таптал төлөн уотун умаппыпыт... Чаҕылыччы умайар хара-харахтара, ыгыылаах-долгутуулаах истин кэрэ саҕата, арыгычча да уларыта быһыытыгар кыбыстыбыт хамсаныылара – Зоя мэлдьи итинник дьүһүннээх, көрүнгээх дуу диirim, мин эрэ аттыбар тосту уларытаахтыр эбит дии.

Оо, арай... арай эрдэ сэрэйбитим буоллар, таптыам этэ дуо, эйигин? Хоһоонноргунан умсугуйа-умсугуйа, астына ааҕан, оннооҕор Шураны кууһан ыламын “ытамныйыма, сэгэттэйиэм...” диэхпин баҕарарым. Арай эрдэ билбитим буоллар, дынгнээх кыстаах уол курдук сылдыа этибит дуо?

Дьэ билбэтим, эмиэ төбөбүн туолуо суох фантазиялар кыайаллар... Киһи олохун хос төнүгүнэрбэт. Киһи олоҕо – уус-уран айымньы буолбатах. Миигин таптыыр эбит диэн ол аэропорка олороммун, барытын быраҕан кэбиһэн баран, уопсайбар сүүрэн тийбэтэҕим. Зояны булан “бырастыы гынарыгар” хоолдуктаах бэйэм хонкуйан туран көрдөспөтөбүм.

Мииринэйгэ тийибитим. Онно атын олох саҕаламмыта: санга доҕоттор, санга эйгэ, санга хосун быһаарынылар. Ол эмиэ бэйэтэ туспа номох. Аҕыйах ый иһигэр уопсайга кыстаабыт кэмнэрбин умнарга дылы этим, ол иһин иккис сылын төннөн кэлэн, өр үөрэммэтэҕим, Мииринэйгэ көһөргө тиэтэйбитим.

Ол түмүгэ – бу хочолунайга баара-суоҕа хачыгаар идэтин баһылаан үлэлии-хамсыы сырыттаҕым. Тылым-өһүм сытыта туохха да туһалаабата, бэйэм да иитиим билигин олоххо сөп түбэспэтин курдук. Сатамматаххына ончу сатамат эбиккин.

Холобур, Мииринэйгэ да өр түптээн үөрэммэтэҕим. Бастакы үлэбэр эмиэ. Үксүн биир биричиинэнэн – дьону кытта сатаспаппыттан. Билигин, биир боростуой үлэҕэ да өр үлэлиэ

суох курдукпун – сатаспакка эмиэ уурайбытым баар буолуо ээ... Инесса сөпкө да мин кэскил-
бин быһаарбыт – “горбатого только могила исправит”...

Бассаап

Биичэ убайын үлэлиир маҕаһыныгар кыралаан харчы өлөрүөбүттэн устудьоннуур олоҕо биллэ тубуста. Кини убайын биир эмит күн охранатыгар солбуйан ылар. Тугу гыныа баарай, кинигэ ааҕардаах, сурунардаах буоллаҕына, экран иннигэр видеокамера устарын маньы-маньы үөрэҕин толорор.

Хата ол оннугар били "Джинса"-ҕа сөбүлүү көрбүт стрич ыстаанын ылынна, иккитэ быыс булан 3D киинэҕэ сырытта, кэм устудьон доҕотторун кытта хаалсыбакка кафеларынан кэрийэр кыахтанна.

Аны билигин барыта ситиэҕин төлөппүөнэ "мас". Онтон санаата түспэт, үгүс үөлээн-нээхтэрэ мас төлөппүөннээхтэр, ким да ону сиилээбэт. Ол эрээри ити үчүгэй андроид төлөппүөннээхтэр барыны бары билбит буолаллара, интернетти хасыллалара хайыыллара, үөрэххэ аһара туһалаах тэрил быһыылаах. Аны кыргыттар уолаттары кытта билсэр, уолаттар кыргыттары кытта эрийсэр эбиттэр, туох эрэ батсаап диэн программанан. "Бассаапка суруйбуттара дии..." диэтэхтэринэ Биичэ мас төлөппүөнүн санаан кэлэн санаата түһэр. Убайы хайыталаһан түөрт-биэс күн солбуйдахха, били "Телмарка" сылдьан сөбүлүү көрбүт төлөппүөнүн ылыныа ээ! «Галакси» диэн этэ. Иннигэр-кэннигэр камералаах, биир камерата вспышкалаах, онто 8 мегапиксель хаачыстыбалаах (мегапиксель диэн тугун билбэтэр даҕаны, мас төлөппүөн камерата 1,2 мегапикселлаах, ол аата 8 диэн өссө ончу үчүгэй диэн сабаҕалаабыта), 5,25 дюймнаах экраннаах, чэ, ол сыппараны улаханлык өйгө тутар наадата суох, Николай Валуйев ытыһын саҕа диэтэххэ өйдөнөр, уонна бары-бары функциялара, программалара барыта баар төлөппүөн. Аны туран сыаналааҕынан кууруһугар баар оҕолорун төлөппүөннэриттэн барыларыттан ордоро буолуо.

Суох, эһиги үчүгэмсийээри, барыларыттан ордон киһиргии түһээри ити төлөппүөннэ ымсыырбыта буолуо диэмэн, Биичэ уруккуттан материалист буолбатах. Өс хоһоон этэринии, кэччэгэй иккитэ төлүүр, онон чэпчэкини ылан сотору-сотору төлөппүөнү уларытыахтааҕар биирдэ сыаналааҕы ылан баран болдьоҕо бүтүөр диэри сылдыллыахтаах. Бииргэ үөрэнэр доҕоро кыра сыанаҕа туттуллубуту атыылы сатаабыта да, уол тутта аккаастаммыта, хас илиигэ сылдыбыта биллибэт, өссө куһаҕан дыалааҕа эриллибит буоллаҕына көңүлэ, ол иһин да Биичэ курдары маҕаһынтан атыылаһар ордугун билэр. Икки сыллааҕыта, бэйэтэ нэһилиэгэр баар эрдэҕинэ, аҕата киһи куоракка кэлэ сылдьан харчытын харыһыан табаарыс кытай-дартан чэпчэки сыанаҕа бензопила ылан турардаах. Чэпчэки, тутта-хаба сылдыахха үчүгэй чөкө тэрил этэ. Үөрө-көтө сааһыары саһаанныы тахсыбыттара ээ. Кумааҕыга суруллубутун курдук инструкциятын барытын толорон үлэлэппиттэрэ. Бырылаан тыаһа кыратыын, сэбиэскэй "Дружба" буолуо дуо, эстэрэ да дөгөм. Бастагы маһын арыы быһаҕа арыынан ньалҕарыйа-рын курдук батары киирбитэ, иккиһигэр кыратык буксуйбута, үсүһүгэр кэлэн ончу да аккаас биэрбитэ. Сытыылаан-нарылаан эмиэ үстэ батары түстүлэр, ол кэннэ аны эстибэт буолла, эһэ сатаан стартерин ибили тардылаан харыардан кэбиспиттэрэ. Бүттэхпит ол. Муннуларын аныларыгар ботугуруу-ботугуруу сэбиэскэй "Дружбаларыгар" төннүбүттэрэ. Онтукаларын төһө да сөбүлээбэтэллэр, хаппырыыстаан көрдүн эрэ, аҕыйах мүнүүтэ иһигэр бүтүн бэйэтин ыһа охсон хос тангаллар этэ.

Ол иһин да Биичэ чэпчэки сыаналаах тэрил эрэи көрдөрөрүн билэн, "Телмарка" баар сыаналаах «Галаксины» ылбыта. "Мас" төлөппүөнүн "уонна баҕас туһата суоххун" диэн киэр илгибэтэҕэ, тангара сэрэҕи сөбүлүүр, баҕар, бу үчүгэй төлөппүөнэ аккаас биэрэр түгэнигэр туһалыа диэн ууруммута. Сэбиэскэй "Дружбатын" курдук.

Бастаан утаа ылбыт кэмигэр хап-хара бриллиант тэнэ кылабачыйар хара өгнөөх төлөппүөнүн хараҕын харатын курдук харыстаабыта. Харыстыра эрэ, уонна эбии хайдах хасы-

һыан билбэт да этэ. Доѳотторугар көрдөрүөбүттэн ыла, кинини кыралаан үөрэтэн барбыттара. Төһөтүн үчүгэй да төлөппүөнүн иһин уу кыһыл оѳо курдук өйө-санаата кураанах буолар эбит бу тэриллэрэ, ол иһин программаттан программа киллэртэрэн сайыннаран иһиэхтээх эбикиин. Биичэ, уу кыһыл оѳо улааттаҕына бастаан оонньуурун курдук, оонньуу үлүгэрин киллэртэрэн оонньуунан үлүһүйбүтэ. Үөрэѳэр да мөлтүү сыспыта. Кэбис эбит диэн, ол дыялатын быраһ-пыта. Ийэтэ эмиэ Бразилия сериалларынан "ыалдыа" сылдыбытын аһара бэркэ билэр, ол иһин кэлин дыялэригэр тэлэбииһэри тымныы хоско көһөрөн, биирдэ эмэтэ сонун көрөр буолбут-тара.

Бассаабы төһө да бастаан киллэртэрдэр, хайдах туттуоѳун билбэт буолан кыһаллыбакка сылдыбыта. Онтон суруктан сурук билэр дыонуттан киирэн барбытыгар утаппыт ууну омурду-буттуу улугура умса түспүтэ. Дьоно аах дойдутуттан хаартыска ыыталлара көрүөххэ астыгын, бэйэтэ сылдыар курдук сананара, нэһилиэгин группатыгар киирэн, дойдутун сонунун – күн-нээѳи ыаһаҕын барытын билэ олороро. Аны группалары кэрийии саѳаламмыта. Группаттан группаѳа киирэн, билэр-билбэт дыонун кытта кэпсэтэн, уолбут дьэ күнүн-ыйын онно барыыр этэ. Бултуурун сөбүлүүр бэйэтэ "Байанай" группата, түбэлтэлэри сэргиир бэйэтэ "Харана хос" группата, эппитим курдук, нэһилиэгин киэнэ, аймахтара, кылааһынныктара, устудьуон доѳот-торо бары тус-туска группаѳа үмүөрүһэннэр күн аайы кэпсэтэллэрэ элбэѳин. Уолбут аттыгар олорор доѳотторун кытта кыайан да айах аллайан кэпсэтэр кыаѳа суох туруктамыта, соло булла да төлөппүөнүгэр бүк түһэн ыйытыктарга, тойдорго-майдарга хоруйдаары суруйан тах-сара.

Бассаапка да сыһыан үөскүүр эбит. "Харана хос" группатыгар биир "Oksi" диэн ааттаах, суруйарыттан сэрэйдэххэ, кыыс, уолбут санаатын табардыы хоруйдаһара, биир эмит кэпсэтии тиэмэтигэр сөпсөспүт кинилэр эрэ буолар курдуктара. Ый курдук ол Окси диэн кыыстыын биир группаѳа олохсуйан олорон, кыра кыралаан кэпсэтэн, билсигэн барбыттара. Билсиги-эхтэрэ дуо, ис киирбэх, били үйэлэрин тухары бэйэ-бэйэлэрин билэр доѳордуулар курдук суруйсаллара. Онтон, эрэбилгэ киирбит диэн буолуо, Окси Биичэни атын группаѳа ыңырбыта. "Дыктилэр-дыибэлэр" диэн. Окси бэйэтэ администратор буолан сир үрдүгэр баар интэри-эһинэй түбэлтэлэри мунһан-хомуйан ыыталыыра. Уолбут хас биирдии Окси ыппыт кэпсэ-энигэр "смайлик" туруоран иһэрэ, анаалыстыыра, кириитикэлиирэ, быһаарсаллара. Группаѳа баар 98 киһи Оксилаах Биичэ күн аайы тугу ырытыһалларын ааѳар эрэ курдуктара:

Окси: – Били куоска ноутбукка бэчээттэбит диэн наһаа дии...

Биичэ: – Онтон алѳаска ноутбукка үрдүгэр сүүрүккэлээбитэ сурук буолан тахсан хаал-лаѳа дии.

Атын нүөмэр: – Тугу этэѳитий?

Окси: – Ээ, суох, Витёкка эттим...

Атын нүөмэр: – Ону личкалаһар кыаххыт суох дуо?

Биичэ: – Өйдөөбөт буоллаххына, кыттыһыма ээ, Окси, таһааран кэбис эрэ, түбэлтэни да аахпакка эрэ...

Окси удалил (а) Атын нүөмэр.

Кэлин, бэйэлэрин сыһаларын өйдөөн, күннээѳи ыаһахтарын, ким тугу сиэбитин, хайдах туруктааҕын, тугу гынахтаахтарын ордубут 97 группа дьоно бары билэ олорботторун курдук анаардас бэйэлэрэ суруйсар буолбуттара. Ол тухары уол да, кыыс да өттүттэн улаханлык чуга-сыһар, билсигэр санаалара суоѳа. Уолбут да симик, сэмэй буолан, кыыс күннээѳи статуһун эрэ маныыра, аны туран Окси бэйэтин хаартыскатын туруордаҕына даѳаны, хаартыскатын Пикассо уруһуйун курдук онгорон, бэйэлээх бэйэтин киһи билбэт курдук онгорон кэбиһэрэ. Уолбут да кыбыстан, сирэийин оннугар "Байанай" группаттан хачайдаан ылбыт аарыма кырдыаѳас харты-ынатын сыбаабыта.

Арай биирдэ Биичэ, хорсун санааламмычча, бу курдук кэпсэппитэ:

Биичэ: – Эйигин кытта кэпсэппитим ыраатта дии.

Окси: – Нуу...

Биичэ: – Илэ бэйэбинэн көрүүхпүн баҕарар эбиппин.

Окси: – Мм...

Биичэ: – Көрсөбүт дуо?

Окси: – Хаһан эмит...

Биичэ: – Тоҕо?

Окси: – Туохха ыксаатың?

Биичэ: – Ээ, суох... оччоҕо хаартыскаҕын ытытый...

Окси: – Кэлин.

Биичэ: – Тоҕо?

Окси: – Ону көрөн тугу гынааххын баҕарабың? "Страшная такая" буоллахпына, кэпсэппэппин диигин дуо?

Биичэ: – Эс, суох! Билбэтим, алҕаска ыйыттым. Эйигин, хараҕа суох дүлэй бэйэбин ангаардас өйдөһөрбүтүн да иһин сөбүлүү көрүөм этэ.

Окси: – Аһаа... Хараҕа суох буолан баран бу бассаапты олоробун.

Биичэ: – Оонньоон эттим. Оччоҕуна инникитин көрсөр эрэл баар дуо?

Окси: – Майгыгыттан көрүүхпүт...

Чэ, ити курдук биир күн Биичэ сыһыанын чугаһата сатаабыта да, салгыы бэйэтэ туох эмит диэтэбинэ сыһыаны ордук буортулуом диэн ити тиэмэҕэ чугаһаабатаҕа.

Күн-ый ааһан испитэ, бүппэт бассаап кэпсэлэ "Төлкө" арамааны куоһарбыта... Сессия бүтэн, кыһынҥы сынньалан саҕаланан, устудьун доҕоттор дойдуларыгар тэскилиир күннэрэ тирээбиттэрэ. Биичэ эмиэ кыната кууран, такси сакаастаабыта.

Өлүү болдьохтоох диэбиккэ дылы, Окси эмиэ, төһө да атын улуустан сырыттар, суоллара биир федеральной трасса эбит, Биичэ сакаастаабыт такситыгар түбэхэ биэрэн айанныыр чиескэ тиксибит.

Биичэ массыынаҕа киирэн, кэнники сидиэнньэҕэ, кимиэхэ да киирэр-тахсар дьонно мэхэйдээбэккэ ырыа истэ-истэ бассааптаары түгэбин булан олоруммута. Массыына туоллар туолан испитэ. Окси, дыһыннаах аата Ксения, Өксүүнньэ, бүтэһик киирбитэ. Хомойуох иһин, сидиэнньэтэ таннары олорон айанныыра эрэ ордон хаалбыт. Онто суох уһун айаны сүгүн тулуйбат кыыс, таннары айаннаатаҕына, били айагынан тахсара өссө өтөн кэлээччи. Инники миэстэлэргэ саастаах дьахталлар олороллоро, кинилэрдиин миэстэ атастаһан саараабыта. Арай, аһыллардаах түннүк аттыгар, түгэх муннук сидиэнньэҕэ биир уол наушнигынан кулгааҕын бүөлэнэн төлөппүөнү хаһа олорор. Дьахталларынан көрдөһөн уолу ыңгыртарбыта:

– Баһаалыста, миэстэбитин атастаһабыт дуо, мин таннары айаннаахпына куһаҕан буолабын, – диэтэ Өксүүнньэ.

– Тоҕо? Мин бастакы булан олоруммутум дии, – диэтэ Бииктэр.

– Эдэр уолгун дии, бу саастаах чүөчэлэр эмиэ таннары айанныылырын сөбүлээбэттэрэ буолуо, – Өксүүнньэ өссө да көрдөһөр.

– Иннигинэн тобуктаан олор ээ, мин миэстэбиттэн туораабаппын, – Бииктэр билэр, бу кыһы мааҕынан такси суоппара чугас улууска түһүөхтээх диэбитэ, кылгас айаны тулуйа түһүө буоллаҕа диэн аахайбат.

– Наһаа ынырыккын дии! – Өксүүнньэ харааһынна, ама да буолтун иһин, билинги үйэҕэ джентельменнэр сүппүттэрэ сүрүн.

Кэпсэтиилэригэр саастаах дьахталлар кыттыстылар, дьэ эдэр уол эрэри, кыыс аймаҕы харыһыйах баҕайыта диэн уолу хото олордун. Уол онно эрэ кыһаллыбат, наушнигын төттөрү иилинэн, ырыа музыкатыгар дөйөн бассаапты олордо.

Биичэ: – Биһиги хоннон эрэбиит...

Окси: – Мин эмиэ. Саҥа олордум. Куһаҕан да такси!

Биичэ: – Биһиэнэ эмиэ. Олорбутум чаас буолла, куораты кэрийэн пассажирдары хомуйа сырыттаһпыт үһү!

Окси: – Хаһан эрэ дыибэр тийибин.

Биичэ: – Миэхэ сотору сибээс сүтүө, сибээскэ таһыстаһпына биллиэм, үчүгэйдик айаннаа, чыгычаах!

Окси: – Эн эмиэ, поке...

Өксүүнньэҕэ сол да ким да туораан биэрбэтэҕэ, ол иһин суоппар, ардыгар киһитэ элбээтэбинэ, кэннигэр аһар проходка уурар олбохтоох сылдьар, онтукайын кэнниттэн хостоон, кыыска онгорон олордубута. Кэннигэр кэтэҕэ суох да буоллар, киһи син иннинэн олорон айанныыр олбоҕо.

Аара суолга массыына тохтообутугар уолбут кыра наадатыгар тахсан киириэбин баҕарда. Ааныгар тийиэбин били кыыс мэхэйдээн олорор:

– Баһаалыста, туоруоххут дуо?

– Суох ини, – диэтэ Өксүүнньэ, иэстэхэр санаата киирэн.

– Мин тахсыахпын наада, ыксаатым.

– Мин булан олоруммут олбоҕум. Тоҕо туораан биэриэхпиний?

– Ииктээри ыксаатым буолбат дуо?! – Бииктэр кыһырда.

– Уһун айанга ыксыыр киһи подгузниктаах сылдыахтаах. Мин бу айахпынан тахсарын иһин куһаҕан бакыаттаахпын, – Өксүүнньэ күлүү гынан бүтэр санаата суох.

– Туох ньяҕай кыыскыный?! – уолбут ончу ордоотоон туран кэллэ, кыһы саҕабыттан хаба тардан ылан инники сидиэнньэ диэки илтэ, уонна бэрт ыксалынан таһырдыа ойдо.

Чүөчэлэр да, Өксүүнньэ да өр күлсэ олордулар. Кэхэттилэр.

Уол туох да саната суох кэннигэр барда. Санаатыгар, итинник кыһы хаһан да көрсүө суоҕун саанан, көрсөр да күнүгэр, аахайыа суоҕун тымтыктана олордо. Кыыс эмиэ соруйан уолу тобулута көрөн ылбыта, көрсөр күннээх буолуохпут диэбиттии, кэхэтиэҕим диэбиттии.

Сити курдук айаннаан кыыс дойдутугар кэлбитэ. Уол салгыы айаннаабыта. Оксилаах Биичэ бассапка бэйэ-бэйэлэрин ахтыһа-ахтыһа суруйсаллара, Өксүүнньэлээх Бииктэр бу баар олохпутугар күтүр өстөөхтөр буолбуттара.

Оо, аныгы олох! Дьэ дьиктигин!

Гамма

Кинини бэрт эдэр эрдэхпинэ көрсүбүтүм... Билигин ол көрсүһүү улахан суолтаны оонньообот курдук, мин өйүм-санаам эрэ будулуйбут туманын быыһыгар туох эрэ астыгы, кэрэни, остуоруйалыы оёотук тапталы санатар. Гамма...

Дьикти ааттаах кыыс Гамма мин олоғум биир кэрчигэр бэрт интэриэһинэйдик киирэ сылдыбыта... Оо, ол кэмнэри санатыһабыт да, чэ, тапталым тийбэтэх иэйиитин иһийэн олон истинг дуу...

Эдэрбин. Харафым дьингээхтии, киһилии аһылла илик буолан, олоғум тулата бэрт дьибэтик, бэрт интэриэһинэйдик, сир-дойду миэхэ эрэ анаан үөскээбитин курдук көстөр кэмнэрэ этэ. Бэйэм да кыафым-сэниэм толору, энергия бөбөтө, калейдоскоптуу олоғум оргуйара – үөрэнэ охсорум, волейболлуу ыстанарым, библиотекаҕа кинигэ көрдөөһүнүгэр, итини ааһан теннистии, доҕорбор сылдьан ырыа устан, сериаллары үрдүнэн-аннынан көрөн, барыны-бары да гынар курдугум. Тугу гыммыппын бука өйдөөбөккө да хааллыгыт, мин бэйэм да онуоха өйдөбүл биэрбэккэ олохтон астынар эрэ курдук күн былаһын тухары түбүгүрэн тахсарым...

Арай биирдэ теннистии туран харафым биир ааһан иһэр кыыска хатана түспүтэ. Теннис остуола көрүдүөргэ турара, перерыв этэ, киһи бөбөтө ааһара да, тоҕо эрэ ол кыһыны бэлиэтии көрбүппүтүн бэйэм да сөхпүтүм. "Оонньоон ис эрэ!" – диэн санга аралдыппыкка дылы буолбута, мээчигим былыр үйэ көрүдүөр муннугун булан бөкүнүйэ сылдыра.

Тоҕо кинини эрэ бэлиэтии көрбүппүнүй, дьибэ, кини мин да диэки көрбөтөҕө ээ, үөрбүт бэйэтэ дьүөгэтин кытта сиэттиһэн тугу эрэ быһаарса иһэллэрэ. Кинини көрүдүөр саҕаланыыта өйдөөн көрүүхпүтүн харафым далыттан сүтүөр диэри туохтан туймааран турбуппун быһаара сатаабытым.

Кыра унуохтаах, хатынгыр, уһун сыһаахтаах, сырдык эттээх-сииннээх, уһун суһуохтаах... Ким эрэ, ханнык эрэ доҕорум бэрт дөгөмнүк этэн кэбиспитэ ээ, бэйэм буоллабына суох. "Таба муһуттан оноруллубут ювелирнай онорук курдук кыыс", – диэбитим мин. Эчи уранын, эчи синньигэһин, дьүһүнэ-бодото буолбатах, бэйэтэ туттара-хаптара чарааһын-нарын... Ханнык остуоруйаҕа аахтым этэй, фарфоровай кыыс алдьанан хаалыам этэ диэн бэрт кутталынан атаһын төбөтүнэн эрэ хаамар, дьэ ол, ол кыыска тэнгии көрбүтүм, дьэ ол остуоруйаттан тийэн кэлэн миэхэ көһүннөҕү диэбиттии санааммын билсэргэ соруммутум.

Буоларын курдук, чугас уолаттартан ыйыталаһан саҕалыбын: "Кимий ити?". Улахан болғомто биэрбэккэлэр: "Гамма дии, былырыын үөрэнэ кэлбитэ". Баҕар, мин харахпын аалар быылтан ыраастыыр эрэ курдук санаабыттара буолуо, киһитэ мин хайдах чугаһахпын онго-стунабын.

Гамма! Тугунан тыынаһын, тугу интэриэһиргиигин, тугу сөбүлүүгүн, уолтан туох дьайытын күүтэҕин? Соло булларбын эрэ кинини кэтииртэн-маныыртан бокуой булбаппын. Тугу гынарын күнтэн күн билэн иһэр курдукпун да, сол сылдьан алҕаска харах харахха көрсөн ыллахпытына, дууһабар уот умайан күөдьүйэн ылара, кытара-кытара куотар аакка барарым.

Хас күн буолбута буолуой, мин харахпын киниэхэ уурбуппун сэрэйбит этэ. Сэрэйбэккэ, кэннин хайыста эрэ мин мэлдьи биитэр саһа соһус, биитэр тизэр туттан турарым кэннэ...

Биирдэ оннук кэтээн кэриэтэ саһан турдахпына илэ бэйэтинэн тийэн кэлбитэ уонна: "Көрүүй, баһаалыста, миэхэ көмөлөһүөҥ дуо?" – диэн туох эрэ таһаҕаһын уопсайыгар диэри иттэрбитэ. Ол баран иһэн дьэ билсибиппит ээ. Арахсарбыт саҕана халлаанга көтүөх киһини дуу, кыбыстан тимириэҕин сир кытаанаһыттан иннэн кыаллыбакка турар киһиэхэ дуу быһаарбыта: "Дьэ бэрт, мантан иннэ билсэр буолуохпут, туох эмит наада буоллабына, эн да миэхэ биллээр, көмөлөһүөм турдаҕа..." – диэн бэрт аанньал этэрин кэриэтэ эппитин кулгаафым истэн хаалбыта.

Уонна ол кэнниттэн сүгүн-сабын сылдыан дуо, сүрэҕим күөрчэх курдук ытыгынан ытыллыбыта, дагдалы үлүбүтэ-үлүһүйбүтэ – күн аайы, күннэ хаста даҕаны Гамманы эрэ көрсөр, Гамманы эрэ кытта кэпсэтэр баҕаттан ону-маны сылтах була-була чугаһаатаҕым үһү. Бу санаатахха, наһаа да күлүүлээхпин эбит ээ, сөбүлүү көрөрүм ол-бу арааска тиэрдэр да эбит. Гамма да күлэрэ эрэ буолуо, тугу саныырбын, иэйиибин чиэһинэйдик эппэккэ кини тула өрө күүрүллэ ону-маны сангарарбыттан...

Доҕордоспуппут. Доҕордохуу диир буоллахха. Мэлдьи үөрэ-көтө сылдыар, олоҕу ыраас дьэнкир өттүттэн көрөр, сыаналыыр кыһы наһаа да сөбүлээбитим. Кини аттыгар сырыттаха, тулалыыр эйгэм мэктиэтигэр сырдыра, кустуктуу араас өгүннэн оонньуура. Араас өг уонна тыас гамматынан...

Күн аайы мин киниэхэ тийэrim, күммүт онтон саҕаланара. Биһиги иккиэн дорооболоһон баран, үөрэххэ ыстанарбыт. Доҕотторбут да бэлиэтии көрөн барбытара. "Бу дьон... туох эрэ, туох эрэ ... баар!" диэтэхтэринэ, бииргэ да сылдыаммыт, тус-туспа даҕаны: "Эс! Доҕордууларбыт эрэ", – дэһэрбит. Ол эрээри кинитэ мин сүрэҕим кистэлэнтин сымыйанан ырбайар мөссүөммөр саһыарарым. Хаһан тапталбар билиниэхпин онорон көрөрүм. Бииргэ сылдыарбыт, күүлэйдиирбит өссө элбээбитэ, доҕоттордорбут кыттыспытара. Кимнээх эрэ биһигин-нээҕэр түргэнник билсигэннэр, тапталларыгар билинэн дьолломмуттара, биһиги эрэ... Туох эрэ тийибэт этэ. Эттэххэ сатанар.

Үнкүү кизэһэтэ, бытаан музыка. Бары куотар кэриэтэ дьигиһитэн үнкүүлүү сылдыбыт дьон түөрт эркин тула тарҕаһахча хаамтылар. Онтон иккилии, кыыстаах уол пааралар тахсан үнкүүлээн барбыттара. Мин да туора туттан турар санаам суоҕа, Гамманы тийээн ынгырдым. Кып-кыра унуохтаах кыыс моойбуттан сөрөнөн, турар бэйэтэ санныбар сигэнэн үнкүүлээбиппит. Ол да түгэннэ күлэрин-үөрэрин мэлдьи илдэ сылдыар кыыс, моойбуттан кууһан ылан, атаҕын көтөҕөн баран хачыалланар, хайыыр, быһата бэрт дьээбэлээхтик үнкүүлүүрбүт. Мин хачыаллыан баҕарар кыһы сэрэниин-сэрэнэн кууһаммын эргичиннээн барабын, мэйиибит эргийиэр диэри тохтообоппун. Дьэ онтон уоскуйан истэхпитинэ түгэн тутаммын уураабыппыттан бэйэм да соһуйбутум. Бастаан Гамма "туохпутуй ити?" диэбиттии соһуйбут хараҕынан көрбүтэ. Мин: "Эйигин ууруохпун баҕарабын", – диэн ботугураан эппитим. Гамма хос уоһа уунан, мичээрдиир хараҕынан көрөн кэбиспитэ...

Бу аата "сылдыабыт" диэн сыһыанна кирибиппит. Астыгыан, бэйэ-бэйэни көрсөр, бэйэ-бэйэни бүөбөйдөһөр, биир төбөтөөҕөр икки төбө ордугун дьэ бу курдук сыһыанна ордук күүскэ билэр эбиккин. Сири-дойдуну урут бэйэбинэн кэрийэ сылдьангын тугу да бэлиэтии, ордугурҕуу көрбөт бэйэн, сиэттиһэ, кыыспынаан күүлэйдии сылдьан барытыгар иннэн, барыта бэрт дьибэтик, атыннык көстөннөр соһуталлара. Оннук да эбит, кини көрөрүн мин көрбөт этим, мин көрөрбүн кини аахайбатах буолара... Биһиги дьоллоох этибит.

Кэлин, биһигини биир киһи курдук көрөр буолбуттара. Ханна Гамма, онно мин. Эбэтэр миэхэ аадырыстаахтарына, Гамма эмиэ онно сыһыаннаах. Ол эрээри үөрэнэр дьон быһытынан, эбэтэр мин акаарыбар, ыал буолан бур-бур буруо таһаарынар туһунан толкуй да суоҕа. Санаабар, мэлдьи бу курдук дьоллоохтук сылдыахпыт буолуо, доҕотторбут быыстарыгар, кинилэрдиин бииргэ...

Суох, биһиги дьолбутун ымсыырбыттара, биһиги дьолбутун алдыаппыттара, былдыаабытара. Миигиттэн. Бэйэм буруйум онно да элбэҕэ этэ диэн билигин кэлэн саныыбын, ол эрэн билигин даҕаны иккиэммититтэн тутулуктаах этэ диэн быһаарабын. Доҕорум баара. Андрей. Мэлдьи да ымсыырар курдуга, аһара да силинэн силбиэтэммэтэр, "эһиги дьоллооххутун көрөкөрө киһи астынар" диирэ хатыланааччы. Биһиги мэлдьи да туспа барбат эбиппит, оннук айылаах, этэргэ дылы, актыбыыс, общественник буоламмыт дуу, иллэн кэммитин барытын доҕотторбутун кытта бииргэ атаарарбыт. Киинэ буоллун киинэнэн, шашлыктыы, көннөрү да күүлэй тэбэ... Сырыы аайы сыллаһар-уураһар ухаммыт да уоскуйбута, мин Гамманы доҕоттордорбут быыстарыгар, бэйэтин да санааларын быыстарыгар да сүтэрэн эрэрбин сэрэйбитим. Мин

этэрбин улахангна уурбат буолбута, көндөйдүү истэр курдуга, аахайбат этэ. "Туох буоллун, Гамма?" – диэн хаайан тураммын хараҕын тобулччу көрөрүм да, Гамма буруйдаах оҕо хараҕа куотарын курдук туора-маара сүүрэккэлиирэ, уонна "туох да буолбатым, эн дии, эн тугу кэбил-энэҕин?" диирэ. Ис киирбэхтик, умсугутуулаахтык да уураһарбыт суох курдуга. Туораттан көр-дөххө, мин туох да төрүүтэ суох күнүүлүүр эрэ эбиппин, күнүүлүүр санаабар, ордук сыһы-аммытын буортулуур курдугум.

Спартакиада этэ дуу, олимпиада этэ дуу, биһиги икки ангы арахсар кэммит тигинээн кэлбитэ. Син өр буолбуппут, ый аңаарын кэринэ. Күрэхтэһэрбит быһыгар сибээстэһэ саты-ырым да, элбэх араас төрүүттэртэн Гамманы кытта кыайан кэпсэппэт буолан тахсан иһилл-эрэ. Букатын сүтэрдим, былдьаттым дии санаабытым. Ол эрэри, ким? Ким кинини иирди-битэ буолуой диэн толкуй өйбүн сүүйэрэ. Хайдах буолуохпун, тугу гынаахпын саныырым. Санаабар, дьоллоохтор очуостарыгар турар киһини ким эрэ кэнниттэн кэлэн тиэрэ анньан, сүр үрдүктэн кун сиргэ илдьи түспүт курдукпун. Тулалыыр эйгэм биллэрдии боруорбута, хас биирдии күлүккэ куһаҕан санаалар элэннэхэллэрин курдук, өрүүтүн аттыбынан миигин сырса сылдыаллара.

Төһөр күнүм тирээн кэлбитэ. Гамма билэрэ, хоско кэтэһэн олороро. Сол да мэлдьи үөрэ-көтө сылдыар мичээрин сирэйиттэн ыһыктыбатах этэ, утах куттан баран, остуол нөҥүө түннүгү одуулаһан олороро.

– Оо, сэгэттэйим кэтэһэн олорор дуу? Аҕынным дии, – сыбыс-сымыйанан тугу да билбэт, үөйбэт курдук туттан санарбыппын билбэккэ да хааллым.

– Ээ, чэ, бүт эрэ, этэрдээхпин, – Гамма уһуттан тонуй тыллар тоһугураан түстүлөр.

– Этий оттон... – өссө да кэлбит үөрүүм уххана уоскуйа илик киһи сангата тахсар.

«Иһит», – диэтэ Гамма, уонна өй-мэй буола сылдыарбын сэрэйэн, туран миэхэ тийэн кэллэ, уолуктуур кэриэтэ тутан ылла, уонна:

– Доҕор быһыытынан наһаа үчүгэй киһигин, быраат да курдук чугас киһигин диэтэхпинэ боруога суох. Ол эрэри өйдөөрүүй, сөбүлээбэппин эйигин мин, эбит... Бастаан, үөрэниэм, сылдыам, таптыам диэн дии санаабытым... Оннук кыайан сатаммата, атыны сөбүлүү көр-дүм... – чахчы, кыһалҕаттан кураанах харахтарынан көрө-көрө санара турарын сэрэйбитим.

Иэдэһин таһыйар санаалар киирэн испиттэрэ да, саха киһи сиэринэн түргэнник оргуйар итии хааным суох, туттуһан тугу да этиэхпин билбэккэ турбутум. Ол эрэри эрдэттэн өйбөр ырыҕалы сылдыбыт ыйытыбын: "Кимий?" – диэни эрэ быктарбытым. Өссө салгы тугу эрэ этиэҕин, ситэри уоскутуобун быһа бэрдэрбит курдук буолла да: "Чэ, ол бэйэм туспа... дьыалам. Билэ сатаама..." – диэбитинэн куотарды тахсан барбыта.

Мин туран хаалбытым. Элбэҕи тугу толкуйдуом, санаарҕым баарай, "Бүттэхпит ити..." хоргутар хоһоон тылларын курдук хатылана-хатылана хараарбыт олохпун аалан барбыттара. Арыгы үрдүгэр түһүөхпүн, эр киһи быһыытынан ким буоларын биллэхпинэ сатанар диэн күүстээх санаа ыга тутар. Күнүүһүт буоларбын онно биллим этэ быһыылаах. Төһө да сир уорҕатыгар быраҕылыннарбын, миигин тиэрэ анньыбыт киһини кэһэтэн, төһүннэххэ табыллар диэбит курдук бастах санаа өйбүн сүүйэр.

Биир күн ааһар, иккис күн ааһар. Бокуонньук хаама сылдыарын курдук көрөллөр мии-гин, "тыыннаах хаалара дуу, тулуһара дуу..." диэбит аһыммыт харахтар быраҕыллан ыла-ыла үөрөхпит укулаатыгар саһаллар. Бэйэм саһаммын Гамманы көрүөхпүн баҕарбытым да, биһиги икки ыккардыбытыгар туох да иитэ-саҕата биллибэт уп-уһуун муоста тутуллубутун курдуга, ону туоруохпар диэри тулалыыр дьоммун барыларын туора анньыталаах айылаах. Суох, Гам-маны көрөр да, көрсөр да кыаҕым суоҕа. Миигин уоскутаары буолуо, доҕор буолар сиэринэн доҕотторум күүлэйдии ыныраллара, киинэҕэ, көһнөрү ырыа истэ...

Арай Андрей: "Гамматтан кэлиим, барыах, пивката иһиэх..." – диэбитигэр хамаҕаттык сөбүлэстим. Ол барнай стойкаҕа туран эттэ Андрей:

– Биһиги доҕордууларбыт буолбат дуо? Ол иһин да буолуо, иккиэн биир кыһы сөбүлүү көрдөхпүт. Эн да кимиэхэ да кэпсээбэт этин, мин да кимиэхэ да эппэтэбим. Оттон эн, миигиттэн сыты-хотуу буолангын, миигиттэн быһа түһэн кинилиин билсиспитин, чугаһыспыккыт, сылдыбыккыт. Миэхэ ыарахан этэ. Ол эрэри, дьоллоох буоллаххытына, дьоллоох эрэ буолун диэн харахпын быһа симэrim... Оттон ыар санаабын өр тута сылдыар кыабым суох буолан, баар тапталым тылын барытын холбоон, Гаммаҕа билинии суругун ыппытым. Арай Гамма бэйэтэ хоруй суруйбута: "Тапталбын быһаарына иликпин", – диэн... Эн да күнүүһүтүн хаана оонньоон, Гамманы дьоллоохтуоҕар буолуох эрэйдиир курдугун, эрэйдиир этин, мин харахпар оннук көстөрө, эн эрэ тапталгынан хайдах сылдыаххытый, сатаммат диэммин Гамманы былдыаан ыларга соруммутум...

Сир уорҕатыгар тимирдэн баран, аны тийиэн кэлэн сыппах быһаҕынан сүрэхпин тиниктиирин тулуйумуна сутуругум көтөҕүллэн тахсыбыта да сананы хам баттыы Андрей диэки түспүтэ. Чөкөччү хомуллан сытынан кэбиспит Андрейга: "Дьоллоох буол!" – эрэ диэбитим. Тыл уонна тахсыбатаҕа. Санаабар, бырастыы gymмытым. Бэйэм эрэ умнуохпун наада этэ. Умуннум да быһылааҕа...

Сыл-хонук ааһан испитэ. Билигин да ааһа турар. Ол эрэри ол сылдыбыт эдэр кэмнэрин быыл буолан суураллан куйаарга көппөтөхтөрө чуолкай, өйбөр тутаммын, туох эрэ ыарахан хаппахтаах холбукаҕа угуллубутун курдук, кистии-саба санаталаан эрэ ыларым. Доҕотторум – бааллар. Кэм-кэм Андрейы да кытта, урукку үөлэннээхтэрбин да кытта сибээспин бүтүн бэйэтин быспакка билсэ турабыт. Ол тухары Андрейдаах Гамма олохторун иһиттэбим дии, сатамматахтара, оҕоломмут буолуохтаахтар да, сатаппаккалар арахсыбыт сурахтаахтара. Мин туора дьон сонунун курдук истэн эрэ кэбиспит курдугум да, урукку бааһым онно хоннон, тоҕо эрэ ис-испиттэн үөрбүтүм эрэ: "Арахсыбыттара ордук. Чугас доҕоругар таннара саҕа куһаҕан суоҕа буолуохтаах", – диirim. Ол онтон эмиэ бэйэбин кэрбинэrim: "Акаары, тоҕо иннэ дии саныгың! Дьон олоҕор бэйэң орооһор сүр куһаҕан киһи эбиппин буолбаат!". Сол да умна иликпин диэн кэрбэнэ-кэрбэнэ умна сатыыр аакка барарым.

Үлэбитинэн куоракка командировкалаатылар. Кэргэнэ суох буолан тэрилтэбит кэрийэрдээх дыалатыгар ордук мин сылдыабын быһылаах, уоннаабылар дьийтэн-уоттан, хаһаайыстыбаттан тутулар курдуктара. Төһө да куоракка дьоннордooбум иһин, соҕотох олохторго үөрэммит киһи олус мэхэйдэтэр буоламмын гостиницалары булааччыбын.

Дьыала быһаарсыахтаах сирим таһыгар гостиница аһыллыбытын истэммин онно тийдим. Көрүдүөргэ биир кыыс наушникка ырыа истэ-истэ муостаны сото сылдыар. Хааман иһэrim тухары ойоһонуттан эрэ көрөбүн, эмиэ күлэ-үөрэ мичээрдиир, ыллаһар кэриэтэ уонун хамсатара Гамманы санатта, эмиэ харахпын араарбакка чугаһаан истим. Балачча чугаһаабытым, тас дьүһүнэ халыс да халбырыйбатах, мөссүөнэ да төрүт уларыйбатах Гамма чоҕулуччу көрөн кэбистэ. Эдэр сааһым саһа сылдыбыт ийиилэрэ быгыахча буолан, кытара да сыстым быһылаах, долгуйуубуттан.

– Дорообуо! Хас сыл, хас үйэ! Көрсүбэтэхпит ырааппытыын... – сангарар манерата биллэ куоратымсыбыт эрэри сол да бэтиэхэлээх, көрүөдүөстээх санатын иһиттим.

– Оо! Гамма... Хайа... – соһуйан хаалан тылбыттан матан турдум.

– Дьэ бу, Гаммабын. Биллин дии, хата. Эйигин киһини билбэт улахан тойон буолбут диэбиттэрэ, дьэ кэпсээ, үлэ-хамнас, сонун-нуомас... – дьэ бу сибилигин көрүдүөр ортотугар суруналыыс курдук сананан, швабралаах эрэ да буоллар, күнү да быһа истэн туруох айылаах бөлөм мичийэн кэбистэ.

– Оттон... Барыта кэмминэн... Кэпсээтэххэ бүгүн-сарсын бүппэт буоллаҕа кэпсээним...

– Ээ, бээ даҕаны, бассаап баар диэбиттэрэ ээ, төлөппүөннээбин буолаарай? Нүөмэргин хаалларыый, ханна да сырыттаргын сибээстэһиэхпит буоллаҕа, – диэбитэ аны Гамма, чахчы көрүдүөр ортото сэлэһэ турдахпытый, куоттара иликкэ нүөмэрин ылан хаалыахха диэбиттии.

"Дьэ, мантан инньэ билсэр буолуохпут..." диэбит бастакы санатын санаан кэлбитим. Эс, ама, хохуттан билсигэн барыахпыт дуо? Туох буолан Гамма киһинэн интэриэһиргээтин? Эмиэ эдэр сүрэҕим ыйытыктара эмэннэйдит сааспын буулаабыттара.

Киэһэтин, үлэ дьыалата, түбүгэ эрдэ бүтэн, гостиницаҕа хааллан хаалыахпын саараан, тугу гыммыт киһи дии сылдьан, Гамманы саныы биэрбитим. "Ханна эмэ да, остолобуойга бииргэ сэлэһэ таарыйа чэй иһиэх эрэ", – диэбитим. "Ээ бэрт, үөрүүнү кытта", – диэтэ антах чуопчаарбыт куолас. "Суох! Уруккуну тугу да хостообоппут!" – диэн бэйэм дууһабын бирик-ээстиибин да, ону истиэ баара дуо, сүрэҕим уһуктан ньүөлүйэ тэбэр курдуга...

"Чэ, кэпсээ..." – диибин, үс араас бүлүүдэ үлүгэрин иннибэр уурунан сиэх айылаах онгостон олорон. Урут мин билэр позитивнай көрүүлээх оптимист кыһым оптимист дьахтар эрэ буолбут – кини кэпсиирэ эчи үчүгэйдик, оннооҕор үөрөбүн ситэри үөрэммэтэҕэ, оҕонньорун кытта арахсыбыта, оҕотун соҕотох иитэрэ, буолар-буолбат үс үлэҕэ сүүрэ сылдьан үлэлиирэ киниэхэ барыта туһалааҕа олоҕу сыаналыырын туоһулуура. "Киэһэ аайы, сылайдарбын да, эһиннэрбин да, уолбун сүүһүттэн сыллаан ыллаахпына, толору дьоллоохтук сананабын..." – диирэ.

Миигинниин эрдэбинэ, уураһа турдаҕына, "мин саҕа толору дьоллоох суох..." диирэ бу иһиллэргэ дылы гынна, уонна ол дии туран тоҕо Андрейга "тапталбын быһаарына иликпин" диэн суруйбутай, албыннаабыта ээ миигин. Оттон билигин? Бэйэтин албыннанар дуо? "Сымыйалаама!" – диэн сирэйгэ анньар быдыр тылбынан хаста да санарталыахпын баҕарбытым да, оттомурбут уохпар туттунан, сөбүлэхэрдик ымманыа-ымманыа аһылыкпын ыйыста олорбутум.

Кэпсэтэрбит миэхэ тийдэ. Кэмниэ-кэнэҕэс. Үлэлии сылдьабын, кэргэннэнэ иликпин, бээ, тохтоорууй, түөрт уоммут да буола илик дии, өссө да сэнэхпин.

Кэпсиirim тухары ууллубут нарын харахтара таптыырдыы көрөр курдуктара, аахайбат буола сатыырым да, магнитты тардан ыла тураллара. "Уруккун курдуккун. Сол да бэйэбиттэн үрдүгү ойор эрэлгин ыһыкта иликкин, сыал-сорук бөҕөтө..." диэн кэбиспитигэр: "Суох, оттон, ситиһэрбин син ситистим ини..." – диэн, эдэр кэмнэрбиттэн түспэтийдит сиэринэн эппиэттэн куотунабын.

Бириэмэ да ыраатарыгар барбыта, остуол да аһылыга бүппүтэ, туохтан эрэ ыксаабыт санаабар, кэпсэтийдик түмүктээн кэбиспиит. "Ситэри сэлэспэтийдит дии... Чэ хаһан эмэ..." – диэн эмиэ эрэннэриини биллибэт куйаар кэрдийиһигэр барахпыппыт.

Куоракка сүгүн сылдьам дуо, үс сүүс тыһыынча киһи бу куоракка батан олорор диилэр даҕаны, биир эрэ киһи бу куоракка баар курдуга. Ханна да сырыттарбын, кинилиин чэйдээбит остолобуойум аана угуйара, сүрэҕим аттыгар сылдьар төлөппүнүм күөттэнэрэ. Куоракка хонуох бүтэһик күммэр, аны бириэмэ төһө да ыгымын иһин, бэйэм ис санаабыттан Гамманын чэйдииһин баҕарбытым. Кинитэ суох олоҕу олорорго үөрэммитим диэрибин. Тоҕо ону этиэхтээхпин сүрэҕим эрэ бэйэтэ билэр. Баҕар, эдэр сылдьан сиргэ тэпсиллибитин иэстэһиитэ буолуо. Кэпсэтийдит, ол эрэри, Андрейдан саҕаламмыта...

– Оо, олохпун төнүннэрэrim буоллар! Бу курдук тойон кэргэнэ буолан олоруох эбиппин! – диэтэ Гамма бэрт чэпчэкитик санаатыгар күлэн ылар.

– Буолуо. Ол эрэри сүрэх талбытын олох төннөрбөт эрдээгэ... Син биир Андрейга барыан эбитэ буолуо.

– Тоҕо? Мин иккиэнгитин сөбүлүүр этим. Эн куттаан, кыһыран, күнүүлээн тахсарын дии...

– Эс! Чэ, билбэтиим, – тапталым күүһүгэр, баҕар, чахчы, тугу да бэлиэтии көрбөтөбүм буолуо.

– Куттанар этим эйигиттэн. Элбэҕи эрэннэрэр, сүүрүүлээх-көтүүлээх киһи кэннигэр күлүк буолан хаалыам диэн куттанарым...

Эппит тыллара миигин өр устуупарга олордубуттара. Төттөрүтүн, күлүк буолан мин хаалан хаалбытым буолбатах дуо? Туох баар инники эрэлбин быһа сотон, баҕа санааларбын киэр кыйдаан, үөрэхпин эрэ бүтэрэ охсубут киһи диэн, бүтэрээт да дойдубар төннүбэттии үлэлии күрэммитим. Билигин даҕаны таптал диэни умнан, олох сыалын үлэбэ эрэ көрөн олордобум бу дии.

– Чэ, билбэтиим, Гамма... Былыргыны былыт саппыта. Эйиэхэ этээри гыммытым ээ. Баҕар, тоҕо кэргэнэ суох баҕайыный диэн чүөчэ сиэринэн ырынгалаан көрбүтүн буолуо. Ону эн сатамматах тапталтан диэн бэйэҕин буруйданыма, эмиэ да буоларын курдук уоскута сатаама. Көстөр, көстөр – киһини аһыммытты көрөбүн. Эр киһи быһыытынан ыырданмыт киһибин, бэйэм талымас-элэмэс буолан бу манньк олохтоохпун, – сымыйалыахтаахпын дууһам тулуйар, эрэри, сүрэхим тулуйумуна туура көтөн тахсыах курдук. – Урут да бырасты гыммытым, билигин да кыһаммаппын, биһиги туспа-туора дьон буолбуппут ыраатта буолбаат...

Гамма хараҕа кытаран уута тахсыахча кыараабыта.

– Мин... баҕар... барытын тулуйар аналым буоллаҕа... Бил, ол эрэри! Андрей арыгы истэҕин аайы эйиэхэ күнүүлээн таһыйара!

– Арахсыбыккыт да сөп эбит... Бырасты гын, өр сылларга илдьэ сылдыбыт ыар санаабын эттим, эйиэхэ кыһырбаппын, толору дьоллоохпун диэбитин дии, салгы дьоллоохтук олоруоххун баҕарабын!

– Дьоллонуохпун баҕарар буоллаххына, билсэ туруох... – туох эрэ киэн куйаартан эрэл кыымын булан ылаам диэбиттии ыйытара.

– Суох, Гамма, билсимэ, нүөмэрбин соттор. Оспут бааһы кымаахтаама.

Иэс кэриэспин толордум эрэри, чэпчээбэтим. Төттөрүтүн өссө ытыах курдукпун. Чэ, ити бүгүн эрэ. Сүрэх уоскуйуо, кэм-кэрдии үтүөрдүө. Гамма да миигин умнар ини.

Гамма – эн өйдөбүннүккүн. Эн эдэр сааһым нарын, истин тапталын бэлиэтэ таба муоһунан оноһуллубут статускатата, остуоруйа фарфоровай куукулата буолан, мин олохпор миэстэ булан ууруллубутун...

Дьол

Ити паромна этэ. Күһүн. Туманнаах, сарсыардаангы чуумпу өрүс нууралын долгута паром бастакы сырытын Сунтаартан Устьеҥа туораан иһэрэ.

Устье кытылыгар тиксибитэ, трап түспүтэ. Нүөмэрдэрэ үдүк-бадык көстөр, кыһыл эрэ уоттара унаарар массыыналар кыратык хаһытаан, чуумпутук орулаан үөһээ дабайа турдулар.

Биир киһи Устье үрдүтүн түһэн, туманга буруо эбэн табах уобуулаах паромна киһи-рэн туруммута. Туох да көстүбэт эрэри, кини ырааҕы тобулу көрөн турар курдуга. Бадараан буолбут хара бачыынката сарсыардаангы тон буору тобуйбатаҥа чаччы, ол аата кини бэйэтин көрүммэтэҕэ ырааппыт, бадаҥа. Онто да суох бэйэтигэр барсыбат, клоун илииниэн сөптөөх таҥаһын кэтэ сылдыра ону туоһулуура.

Чаччы, сатамматах көстүү. Клоун, туман, паром. Ол эрэри кини клоун буолбатах этэ дии. Нэдиэлэ анараа өттүгэр кини Сунтаарга арыый киһи курдук моссуоннанан олорбута .

Ира. Кини олоҕо – таптыыр кыһа Ира диэн талба талааннаах, мэлдьи үөрэ-көтө сылдыар, үчүгэй эрэ өрүттэрдээх кэрэ аҥаардартан биирдэстэрэ. Билигин ити туһунан санаалар бу туман быһыгар былдьаа куоттулар, сүтүлэр. Эбиитин уол Ира туһунан саныыр кыаҥа суох. Бэҕэһээ аҕай кини киһини алҕас кырбаан кэбиһэн, хайдах буолбут киһи диэн улахан толкуйга түһэ сылдыар. Ол киһитэ балыыһаҥа киирбитэ, сураҕа, билигин ыарахан туруктаах сытар үһү. Кини бүтүн ол киһини баран көрсүөн баҕарар. Уонна тугу гыммыт киһи, Сунтаарга уонна тугу да гынарым суох. Ама, Ираҥа бара сылдыа диэтэххит дуу? Суох ини.

Ити курдук санаата хойуоста турдаҕына Усьеттан чуумпутук иһириэн иномарка массыына ойутан киирбитэ. Уол соһуйан эмискэчи туораатааҥа буолан өрүскэ кэннинэн тиэрэ түһэ сыста. Иномарка түннүгүн аһан дьиикэй сирэйдээх дьиибэ уолаттар кинини одууласпыттара. Доргуйа тыаһы сылдыар ырыаларын кытта табах буруота оргуйан тахсыбыта. Кэнники ааны аһан билэр киһитэ, урукку биир кылааһынныыга Киэсик тахсан кэлбитэ. Куоканы көрөөт билбит быһыылаах, илиитин өрө тутан айхаллыы көрсүбүтэ. Куустуһа түһээт, көхсүлэрин тапсайсыпыттара.

Киэсик кэпсээнэ элбэх буолан биэрдэ. Били оскуола эрдэхтэриттэн эрийсибит Оксана диэн кыһын кытта холбоһон олорбуттара иккис сылыгар барбыт үһү, онто иккис оҕотун төрөөрү роддомна киирбит, уонна бу бэҕэһээ киэһэ уол оҕону төрөппүт. Бэрт буолбатах дуо? Бэрт эрэ диэнинэн мунурдаммат, дьол, дьол буоллаҥа. Оо, дьэ Киэсик, дьоллоох да киһигин, оттон мин... Улахан кэпсиэҕи баҕарыллыбат эрэри, бэҕэһээ кыһырбычча биир билбэт киһибин охсуолаан кэбиһэн балыыһаҥа киллэрбиппин. Онтукабын кэпсэтээри бу тахсан истэҕим. Миилиссийэҕэ үнсүбэт ини, туох эмэ диэн ааттаһан көрүллүө. Онтон, этэр буоллаҕына эттин ээ. Билигин миэхэ ол улахан оруолу оонньообот буолла, хаайыыга да сытан тахсыллыа, туома, ханна да барар сир суох. Суолум ол эрэ буолахтаатаҥа.

«Бу да киһи саҥарар тылын тоҕо быдырай? Ама, киһини оҕустаҕын аайы оннук ыраах сири була охсубатын буолуо ээ, үчүгэй өттүн санаа. Баран, хата, ол, үчүгэйдик кэпсэт. Миигин дьоллоох диир буоллаххына, мин дьолбуттан бэрсиихпин сөп. Ыл, уҥа илиибин икки илиигинэн дорооболоһордуу ыга тут. Оччоҕуна мин дьолбуттан добуоччаны бэриһиннэриэҕин. Хайа-а, бу тоҕо күллүн? Оонньуута суох этэбин, олус туһалыаҥа. Мин эмиэ эн курдук икки сыл анараа өттүгэр «дьоло суохпун» диэн ытамныыа сырыттаһына, биир дьоллоох киһи мин эппитим курдук тылланан дорооболоһон ааспытын кэннэ Оксана миигин бэйэтэ сырсан барбыта. Ол дьол буолбатах дуо?».

Куока кырбаабыт киһитин буолбакка Иратын саныы түспүтэ. Баай ыал кыһа ама кинини сырса сылдьан таптаатаҕай? Онтон салгыы, чаччы ити кэпсиир дьолун ыллаҕына, ол дьолун хайдах быһаарыаҕын өйдөөбөтө. Ол аата баай-талым олох, сураҕыры-аатыры эбэтэр

таптал, дыиэ-уот тэриниитэ дуу? Ол кэмнэ тийдэбинэ дьоллоохпун диэн кэннибин эргиллэн көрүөм дуо? Эбэтэр дьолу була илик аатыран өссө байаары, аатыраары куһаҕан суолланан хааларым дуу? Киэсик тугу эрэ булкуйар. Чэ, буоллун, баҕар, кини курдук икки сылынан дьоллоохпун диэн сананыам дии...

Куока добуочча элбэх сөкүүндэ туттунна, онтон бэлэм турар илиини икки ытыһынан ыга кууста. Киэсик уҥа илиитин биэс тарбаҕыттан, сырдык чабылыһа сылдьар сырдык уот сүүрээһинэ Куока илиитин устун сыҕарыйан түөһүгэр түһэн инмит курдуга. Тыын былдьаһар курдук ылынарыылаахтык өрө тыыммыта. Сибиэһэй салгын тынгатыгар киирэн, оруобуна хап-хара дыиэҕэ улахан түннүгү аспыт курдук сырды түспүтэ, ырааһыра быһыытыһыта. Өрө тыынарын сөбүлээн, доҕорун кытта кэпсэтэ барбакка киэр хайыһан, өрүс диэки сирэйдэнэн туран халлаанга көтүөх курдук туттан турбута.

Паром кинини өр туруорбатаҕа, былыр үйэҕэ Сунтаар кытылын булан трабын түһэрбит этэ. Оннооҕор доҕоро Киэсик массыынаҕыгар көстүбэккэ киирэн паромтан тахсан эрэллэрэ. Роддом икки балыһа икки чугасһаллар, аараанга диэри барсыам дии санаабыта, көрдөрөн туран куоттаһара ити. «Чэ, буоллун даҕаны, ол оннугар дьоллоох буоллаҕым», – дии-дии кыһыйбыт санаатын хам баттыы табах уматтан тахсан бара турбута. Ол курдук туман кини табаҕын буруотун сырсан ойуурга киирэн суураллан хаалбыта, күммүт чабылыччы тыган Сунтаарга биир үтүө күһүннү күн үүммүтэ.

Куока былыр үйэҕэ дыиэтигэр кэлбит, хонугар киирэн уп-улахан сиэркилэтин иннигэр олорон бэйэтин дууһатын кытта кэпсэтэр.

Туораттан көрдөххө, туох иирээкитэй диэххит. Ол эрэри, бэйэбит да санаабыт буккуллар кэмигэр тугу гынааххытын билбэккэ, син биир кыайан эппиэттээбэт боппуроскутун бэйэбитин көрүнэр сиэркилэтиттэн ыйытыаххыт турдаҕа. Ону дууһаны кытта кэпсэтии дэнэр. Ол эрэн бүгүн Куокаҕа хоруй суох. Кини хараҕа аһыллан кэлэн тугу да кэпсиэн баҕарбат, оннук айылаах уларыһыы сирэй-харах да өттүгэр бэлиэтэммэт.

Куока устуулун эргитэн остуолун диэки хайыста, остуол үрдүгэр турар фоторамкаҕа баар Ира хаартыскатын ылан одуулуу, көрө, имэрийэ олордо.

Кини убайын батыһан Сунтаарга үлэлии киирбитэ. Убайын хотуна, аатырбыт-сураҕырыт «Никитична – железная леди» диир чүөчэлэрэ, Куоканы көрөн үчүгэй кулут буолсу диэн үлэҕэ ылбыта. Чахчы, Куока чаҕар курдук үлэлээбитэ. Үлэтэ үтүө түмүктээһин иһин Куоканы үлэ үрдүк дуоһунаһыгар чугаһатан испитэ. Никитична биир устудьуон кыыстаах этэ. Ол кыһа практикатыгар кэлбитигэр Москубаҕа командировкаҕа Куокалыын иккиэннэрин эрэ ыппыта. Бэйэлэрин иһигэр Ирина Августиновна, Николай Степанович дэһэ сылдьар дьон Москубаҕа тийһин, эн-мин дэһиһин, Ира, Ируля, Коля-Куокус буолсан хаалбыттара. Биллэр дьыала – романтика. Ханньык эрэ дуоҕабардаһахтаах киһилэрэ кэлиэхтээһин кэтэһин үс күн таах Москубаны кэрийбиттэрэ. Ону дьоллоох кэмнэр этэ диэби, чахчы оннук этэ, харчы баар буоллаҕына, дьол илэ бэйэтинэн кэлэрэ, оттон таптал, хомойуох иһин, эмиэ.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.